ΑΠΡ 517 Εισαγωγή στον μινωικό πολιτισμό
Χειμερινό εξάμηνο 2014-15

Διδάσκων: Α.Γ. Βλαχόπουλος

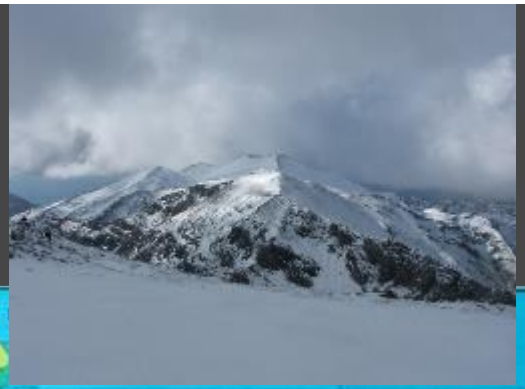

ΛΙΒΥΚΟ ΠΕΛΑΓΟΣ
Κρητικό Πέλαγος
ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ
ΚΡΗΤΗ

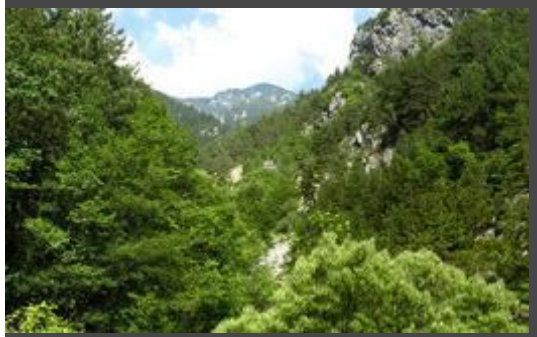

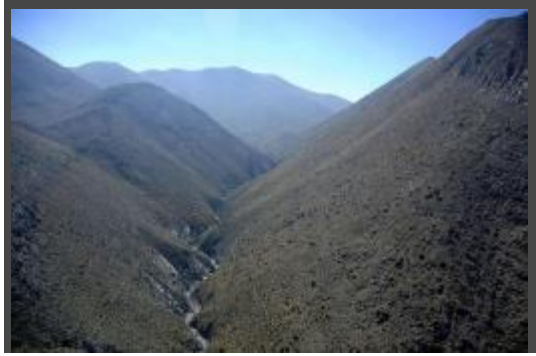

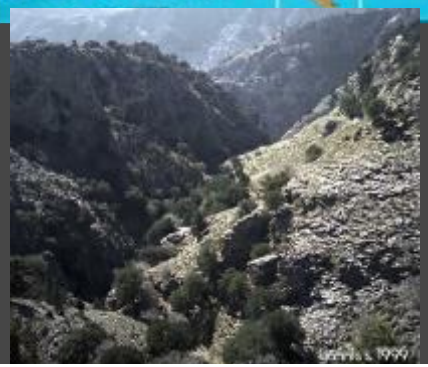

WWW.EXPLORECRETE.COM

WWW.EXPLORECRETE.COM

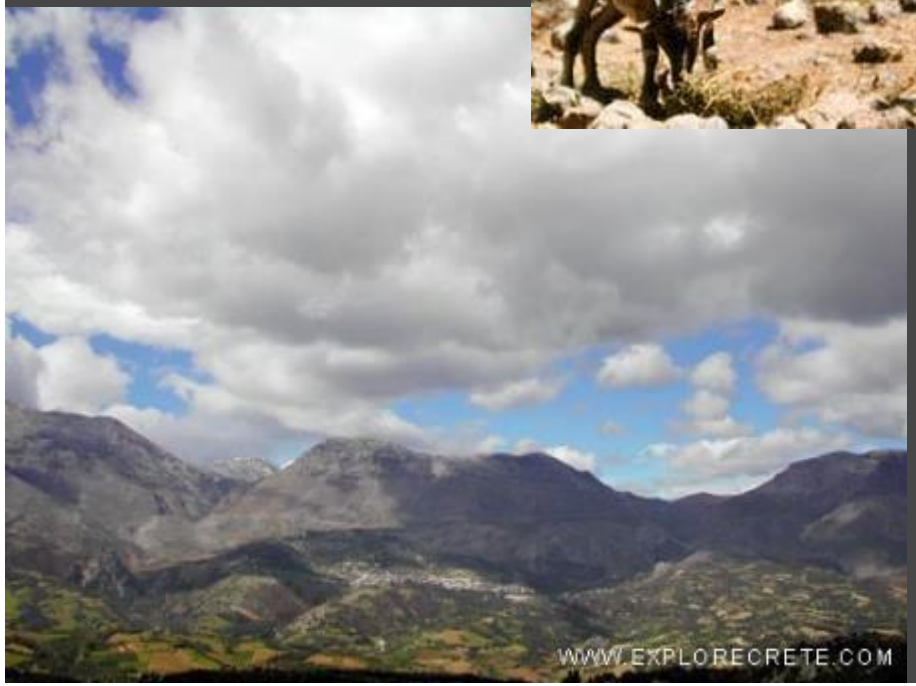
WWW.EXPLORECRETE.COM

WWW.EXPLORECRETE.COM

WWW.EXPLORECRETE.COM

yannis s 1999

Η «νησιωτική» αρχαιολογία της Κρήτης: Γαύδος

Τα φαράγγια της Κρήτης

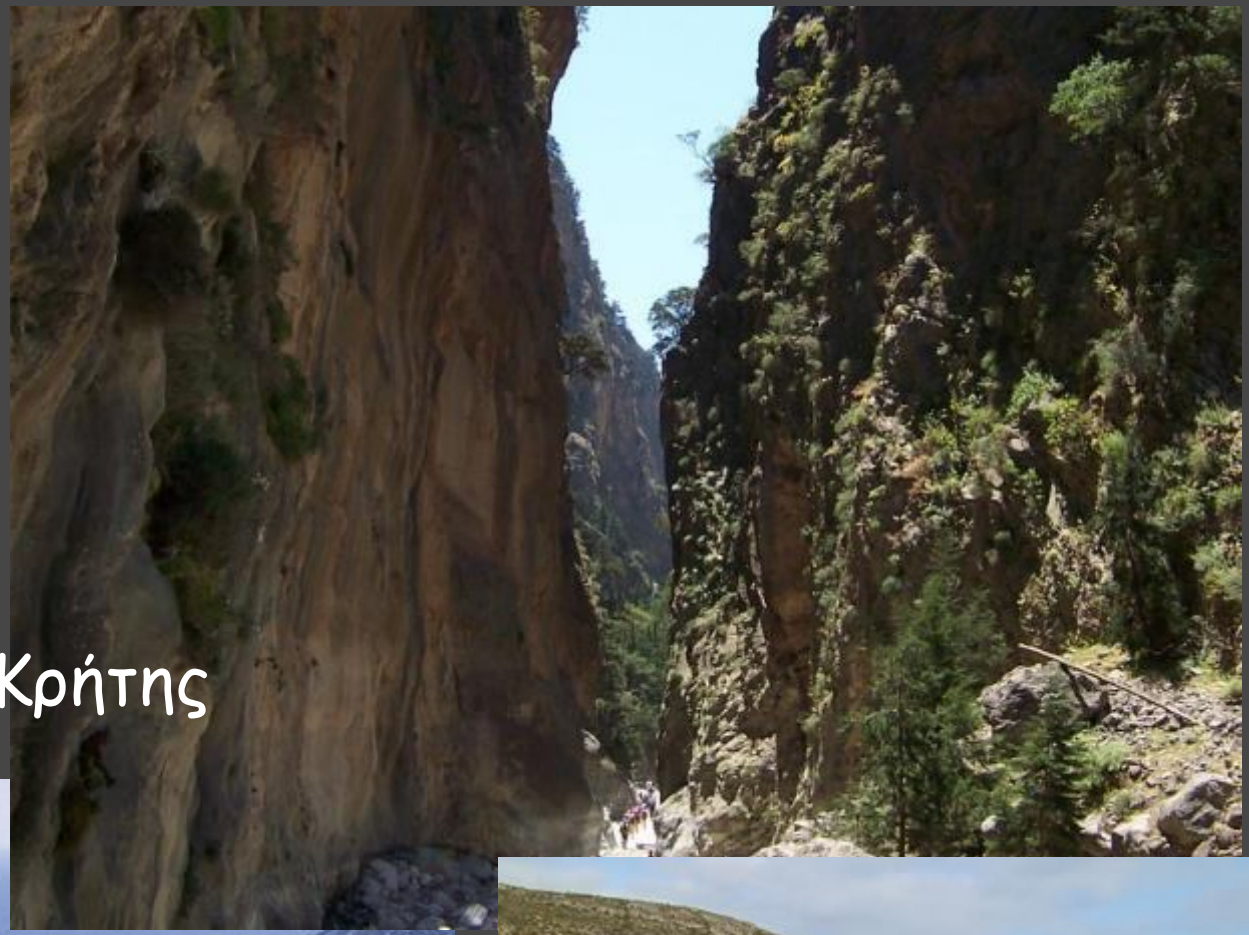

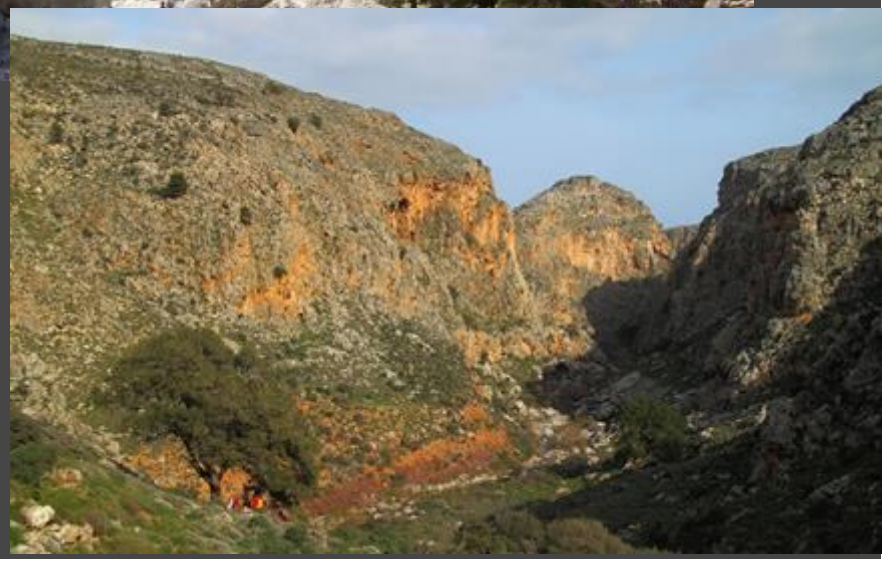

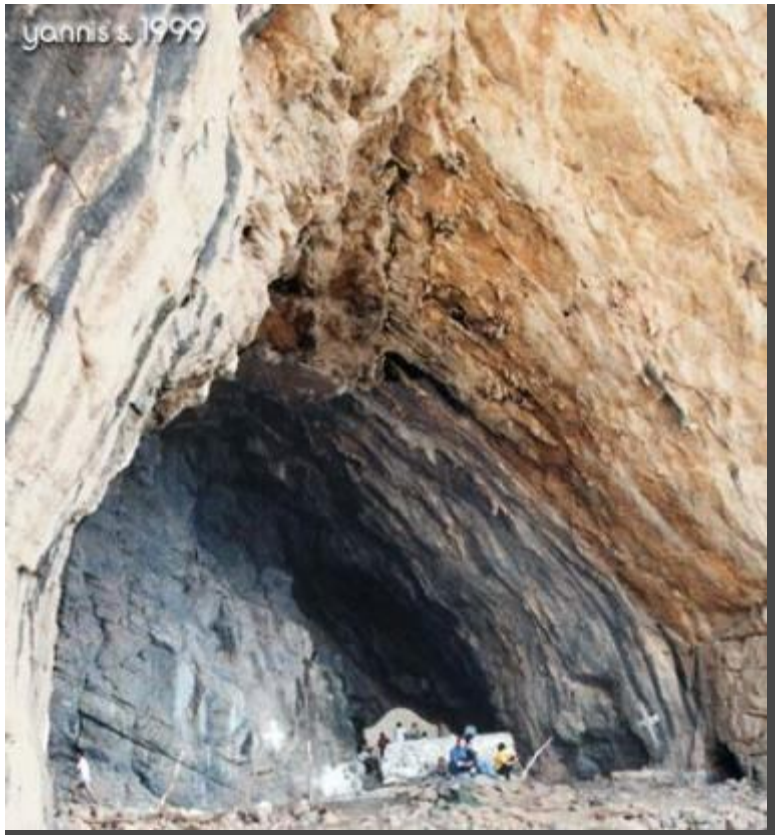
yannis © 1999

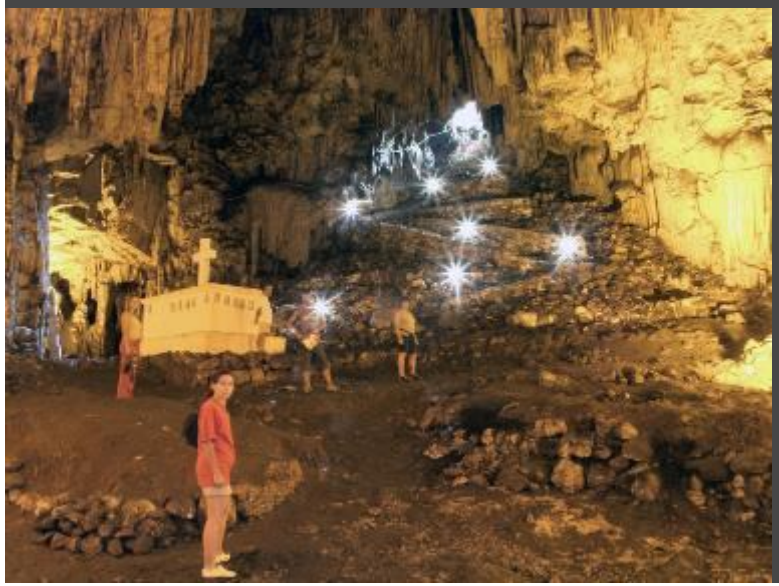

Τα «ιερά» σπήλαια της Κρήτης

Ιδαίον άντρον

Σπήλαιο Αμνισού

Τα σπήλαια της Κρήτης: εποχικές εγκαταστάσεις, νεκροταφεία, ιεροί χώροι

Ψυχρό - Δικταίον άντρον

Τα σπήλαια της Κρήτης

Σπήλαιο Καμαρών

Η εμφάνιση του ανθρώπου στην Κρήτη

Γ. Τζεδάκις – J. Martlew (επιμ.), Μινωιτών και Μυκηναίων Γεύσεις
κατάλογος έκθεσης στο ΕΑΜ

Νεολιθική Κρήτη: 7η-4η χιλιετία π.Χ.

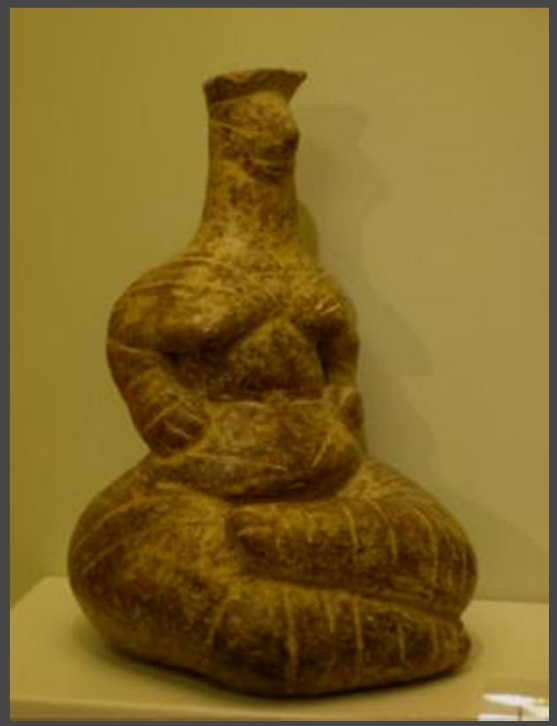

Η Νεολιθική περίοδος (6800-3200 π.Χ.)

Οι πρώτοι οικισμοί – η ανάπτυξη της γεωργίας

Η νεολιθική περίοδος, η αυγή της κρητικής προϊστορίας, καλύπτει τις τέσσερεις χιλιετίες από την εμφάνιση των πρώτων οικισμών μέχρι την εφεύρεση των τεχνικών κατεργασίας του μετάλλου. Οι πρώτες ομάδες που έφθασαν στην Κρήτη, πιθανόν από την δυτική Μικρά Ασία μέσω των νησιών, έφεραν μαζί τους σπόρους και οικόσιτα ζώα που αποτέλεσαν την αρχική καλλιεργήσιμη χλωρίδα και εξημερωμένη πανίδα της Κρήτης. Μετά την πρώτη νεολιθική εγκατάσταση στην Κνωσό, οι οικισμοί σταδιακά αυξήθηκαν και απλώθηκαν σ'όλο το νησί. Τα σπίτια ήταν μικρά με στοιχειώδεις χώρους διαμονής και αποθήκευσης. Οι κάτοικοι ασχολούνται με την γεωργία, κυρίως την καλλιέργεια δημητριακών, και την κτηνοτροφία, κατασκευάζουν και χρησιμοποιούν απλά εργαλεία από λίθο και κόκαλο και χειροποίητα πήλινα σκεύη. Τα ειδώλια, ομοιώματα δηλαδή ανθρώπων και ζώων από πηλό ή λίθο, απηχούν μαγικοθρησκευτικές αντιλήψεις σχετικά με την προστασία της ζωής και του ζωικού κεφαλαίου από δαιμονικές δυνάμεις και θεότητες της φύσης.

Νεολιθική περίοδος:

Νεολιθική: Πριν το 7000-3650/ 3500 π.Χ.
Ακεραμεική και Πρώιμη Νεολιθική: 7000-4750 π.Χ.
Μέση Νεολιθική: 4750-4500 π.Χ.
Ύστερη Νεολιθική: 4500-3750 π.Χ.
Τελική Νεολιθική: 3750-3650/3500 π.Χ.

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	
Ακεραμική	6800-6500 π.Χ.
Αρχαιότερη Νεολιθική	6500-5800 π.Χ.
Μέση Νεολιθική	5800-5300 π.Χ.
Νεότερη Νεολιθική	5300-4500 π.Χ.
Τελική Νεολιθική (Υπονεολιθική)	4500-3200 π.Χ.

ΧΑΡΤΗΣ 1: ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Νεολιθική Κνωσός

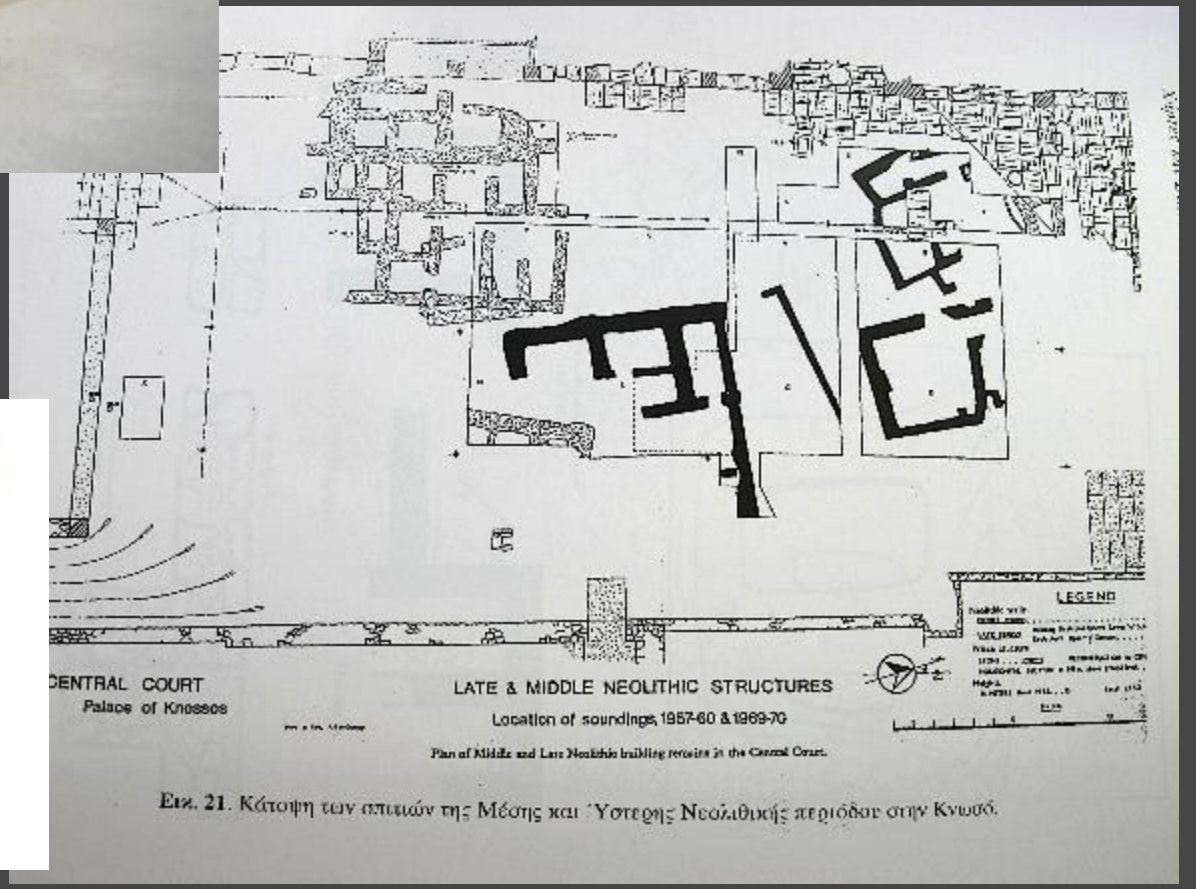

Εικ. 21. Κάτοψη των απειών της Μέσης και Ύστερης Νεολιθικής περιόδου στην Κνωσό.

Τα χρονολογικά συστήματα του Μινωικού πολιτισμού

Νεολιθική περίοδος:

Νεολιθική: Πριν το 7000-3650/ 3500 π.Χ.
Ακεραμεική και Πρώιμη Νεολιθική: 7000-4750 π.Χ.
Μέση Νεολιθική: 4750-4500 π.Χ.
Ύστερη Νεολιθική: 4500-3750 π.Χ.
Τελική Νεολιθική: 3750-3650/3500 π.Χ.

Πρωτομινωική περίοδος

Πρωτομινωική Ι: 3650/3500-3000/ 2900 π.Χ.
Πρωτομινωική ΙΙ: 2900-2300/2150 π.Χ.
Πρωτομινωική ΙΙΙ: 2300/2150-2160/ 2025 π.Χ.

Μεσομινωική περίοδος

Μεσομινωική ΙΑ: 2160/1979-20ος αιώνας π.Χ.
Μεσομινωική ΙΒ: 19ος αιώνας π.Χ.
Μεσομινωική ΙΙ και Μεσομινωική ΙΙΙΑ: 19ος-1700/1650 π.Χ.
Μεσομινωική ΙΙΙ: 1700/1650-1600 π.Χ.

Υστερομινωική περίοδος

Υστερομινωική ΙΑ: 1600-1480 π.Χ.
Υστερομινωική ΙΒ: 1480-1425 π.Χ.
Υστερομινωική ΙΙ: 1425-1390 π.Χ.
Υστερομινωική ΙΙΙΑ1: 1390-1370/1360 π.Χ.
Υστερομινωική ΙΙΙΑ2: 1370/1360-1340/1330 π.Χ.
Υστερομινωική ΙΙΙΒ: 1340/1330-1190 π.Χ.
Υστερομινωική ΙΙΙΓ: 1190-1070 π.Χ.
Υπομινωική: 1070-970 π.Χ.

Χρονολογικός πίνακας κατά
J.W. Myers, E.E. Myers, G. Gatogan,
The aerial atlas of Crete, Berkeley 1992

Με προσθήκες κατά
P. Warren, V. Hankey,
Aegean Bronze Age Chronology,
Bristol 1989

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ		
Ακεραμική		6800-6500 π.Χ.
Αρχαιότερη Νεολιθική		6500-5800 π.Χ.
Μέση Νεολιθική		5800-5300 π.Χ.
Νεότερη Νεολιθική		5300-4500 π.Χ.
Τελική Νεολιθική (Υπονεολιθική)		4500-3200 π.Χ.
ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ		
Πρωτομινωική Ι		3200/3000-2600 π.Χ.
Πρωτομινωική ΙΙ	ΠΡΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	2600-2300 π.Χ.
Πρωτομινωική ΙΙΙ		2300-2100 π.Χ.
ΜΕΣΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ		
Μεσομινωική Ι	ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	2100-1900 π.Χ.
Μεσομινωική ΙΙ		1900-1700 π.Χ.
ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ		
Μεσομινωική ΙΙΙ	ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	1700-1580 π.Χ.
Υστερομινωική Ι		1580-1450 π.Χ.
	ΤΕΛΙΚΗ ΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΝΩΣΟΥ	1450-1350/1300 π.Χ.
Υστερομινωική ΙΙ		1450-1400 π.Χ.
Υστερομινωική ΙΙΙ	ΜΕΤΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	1400-1070 π.Χ.
Υπομινωική		1070-1000 π.Χ.

Πρωτομινωική περίοδος

Πρωτομινωική Ι: 3650/3500-3000/ 2900 π.Χ.
Πρωτομινωική ΙΙ: 2900-2300/2150 π.Χ.
Πρωτομινωική ΙΙΙ: 2300/2150-2160/ 2025 π.Χ.

Μεσομινωική περίοδος

Μεσομινωική ΙΑ: 2160/1979-20ος αιώνας π.Χ.
Μεσομινωική ΙΒ: 19ος αιώνας π.Χ.
Μεσομινωική ΙΙ και Μεσομινωική ΙΙΙΑ: 19ος-1700/1650 π.Χ.
Μεσομινωική ΙΙΙ: 1700/1650-1600 π.Χ.

Προανακτορική εποχή: ΠΜΙ-ΠΜΙΙ-ΠΜΙΙΙ-ΜΜΙΑ

Παλαιοανακτορική εποχή: ΜΜΙΒ-ΜΜΙΙ-ΜΜΙΙΙΑ

Νεοανακτορική εποχή: ΜΜΙΙΙΒ-ΥΜΙΒ-ΥΜΙΙ

Μετανακτορική εποχή: ΥΜ ΙΙΙ

ΧΑΡΤΗΣ 2: ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Προανακτορική περίοδος / Πρωτομινωική 3η χιλιετία π.Χ.

Η Προανακτορική περίοδος (3200/3000-2000 π.Χ.)

Η συγκρότηση πγετικών ομάδων

Στην εκπνοή της νεολιθικής εποχής, κατά τα τέλη της 4ης χιλιετίας π.Χ., πιθανόν νέες εποικιστικές ομάδες έφθασαν στην Κρήτη φέρνοντας την επαναστατική καινοτομία της εποχής, την τεχνολογία κατεργασίας των μετάλλων. Μαζί με το παλαιό πληθυσμιακό υπόστρωμα αποτέλεσαν τους πρώτους μινωίτες, τους φορείς δημιουργίας του μετέπειτα λαμπρού μινωικού πολιτισμού. Η συστηματική ανάπτυξη της γεωργίας και κτηνοτροφίας, της ναυσιπλοΐας, του εσωτερικού και εξωτερικού εμπορίου και της βιοτεχνικής παραγωγής, οδήγησαν στην ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου, σε κοινωνικές διαφοροποιήσεις και στην συγκρότηση πγετικών ομάδων. Αντικείμενα κύρους, πολυτέλειας και κοινωνικής προβολής είναι τα εγχειρίδια από άργυρο και χαλκό, τα περίτεχνα χρυσά κοσμήματα και λίθινα αγγεία και οι ποικιλόμορφες σφραγίδες, κυρίως από ελεφαντόδοντο. Ακόμη και στα πλαίσια των τελετουργιών της ταφής, τα αντικείμενα πολυτέλειας από πολύτιμες ύλες αποτελούν αναγνωριστικά τεκμήρια της τάξης και του γένους του νεκρού. Αγγεία συμποσιακής χρήσης, κύπελλα, πρόχοι και σύνθετα σκεύη από λίθο ή πηλό, μαρτυρούν την ανάπτυξη εκλεπτυσμένου τυπικού πόσης και προσφορών τόσο σε οικιακό και κοινοτικό περιβάλλον, όσο και στο πεδίο της οργανωμένης νεκρολατρείας.

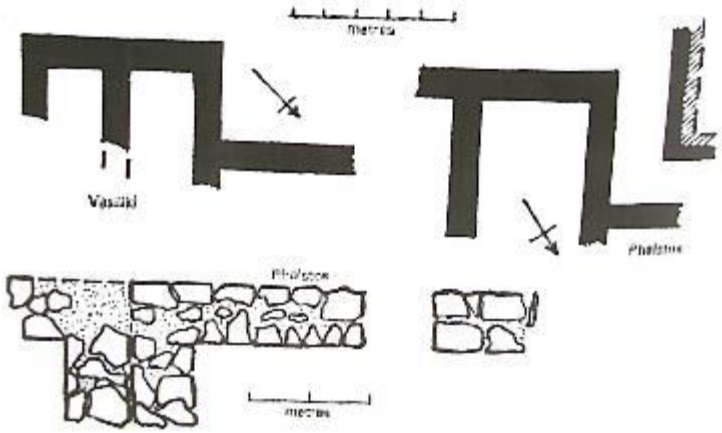

Εικ. 23. ΠΜ I-II πάνω από τη Φαιστό.

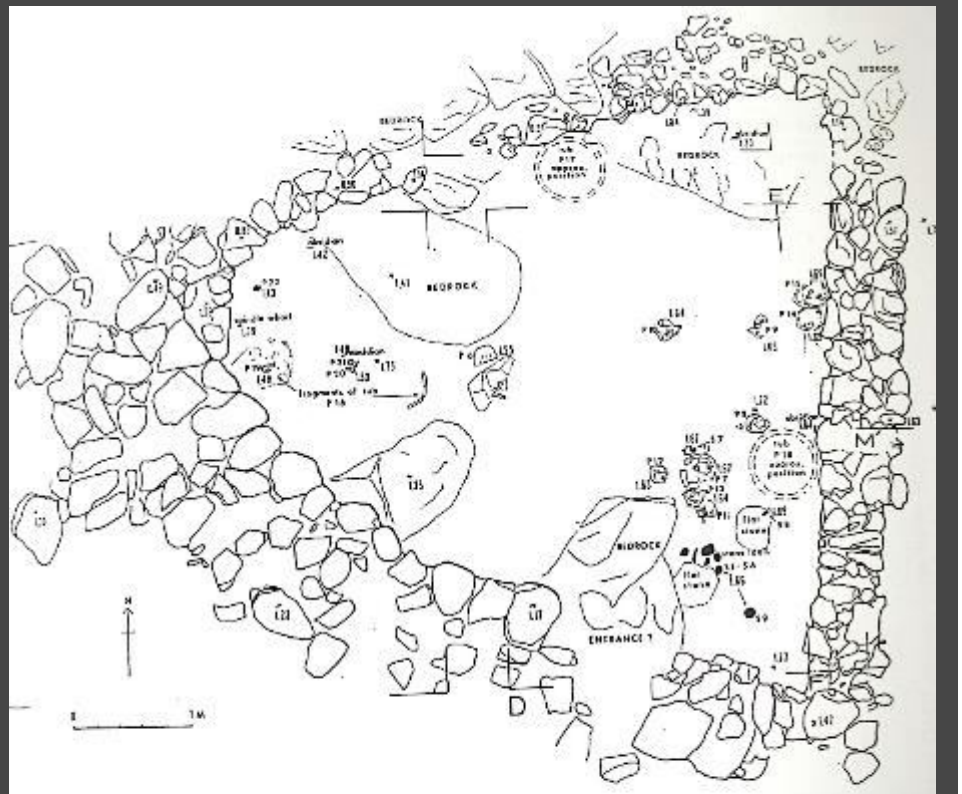

Εικ. 24. ΠΜ1 επάνω στη Δέμπλα.

594. Κρήτη. Η προανακτορική εγκατάσταση στην Τρυπητή, στη νότια ακτή ανατολικά του Λέντα, στην κορυφή ενός απότομου αλλά χαμηλού λόφου, αποτελείται από μονώροφα σπίτια κτισμένα στις πλευρές ενός κεντρικού δρόμου. Τα περισσότερα διέθεταν ένα μεγάλο ορθογώνιο δωμάτιο και μικρότερα πλευρικά, που πιθανώς χρησίμευαν ως αποθήκες. Οι κάτοικοι ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, ενώ η ανεύρεση λίθινων και οστέινων εργαλείων μαρτυρεί μικρής κλίμακας βιοτεχνικές δραστηριότητες. Λιγοστά μετάλλινα εργαλεία και κάποιες ποσότητες μηλιακού οψιανού υποδηλώνουν κάποιου είδους συναλλαγές με άλλες αιγαιακές θέσεις.

Τα πρώτα ευμεγέθη, πανταχόθεν ελεύθερα κτίρια

Βασιλική Ιεράπετρας

- προσανατολισμός Α-Δ-Β-Ν
- Διάδρομοι, πλατείες
- ερυθρά κονιάματα

Σύγχρονη ανασκαφή-δημοσίευση: καθ. Αντώνης Ζώης

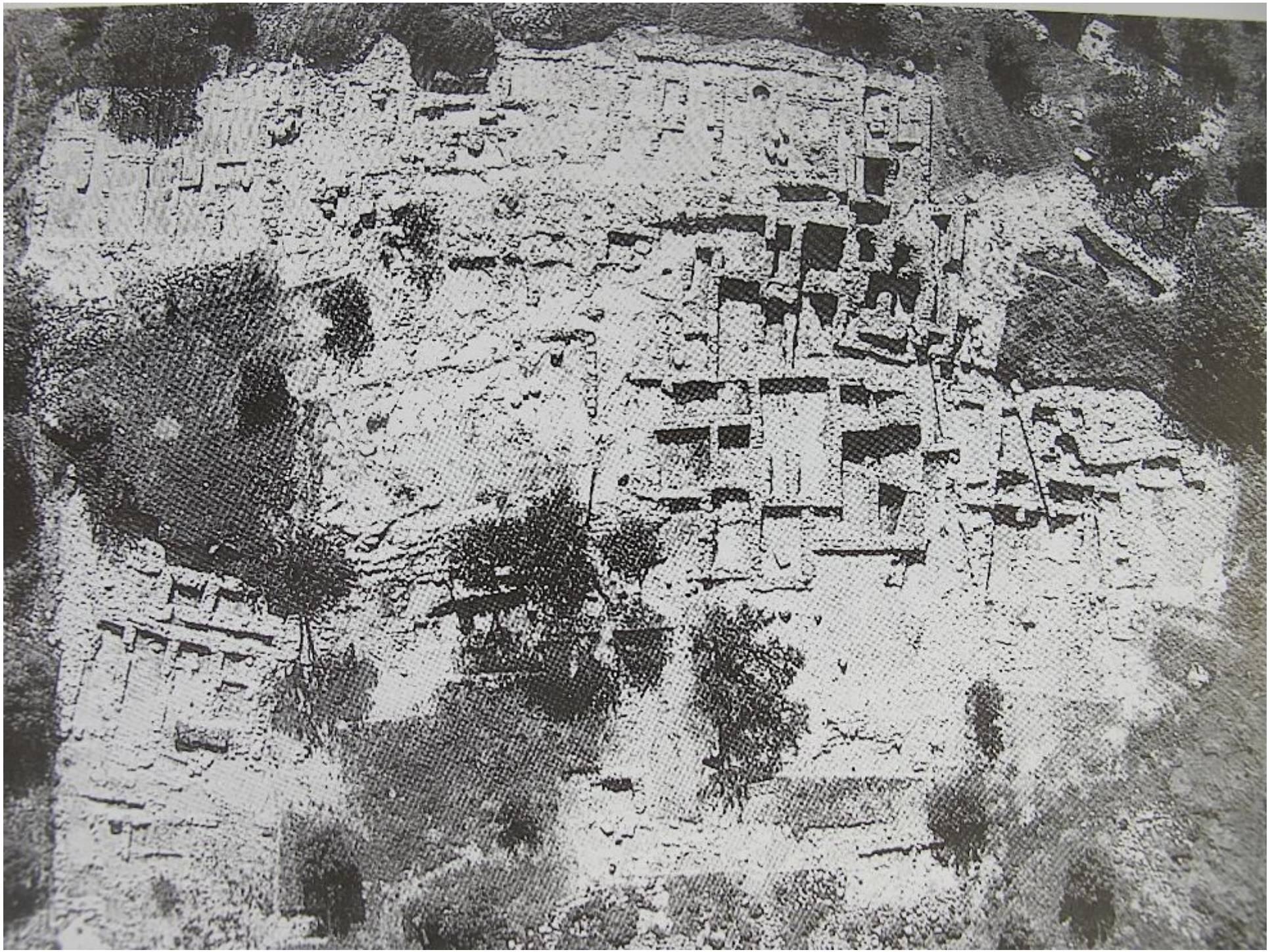

ΠΜ οικισμοί στην Ανατολική Κρήτη

-Μύρτος (Φούρνου Κορφή)

Ανασκαφή-δημοσίευση:
καθ. Peter Warren

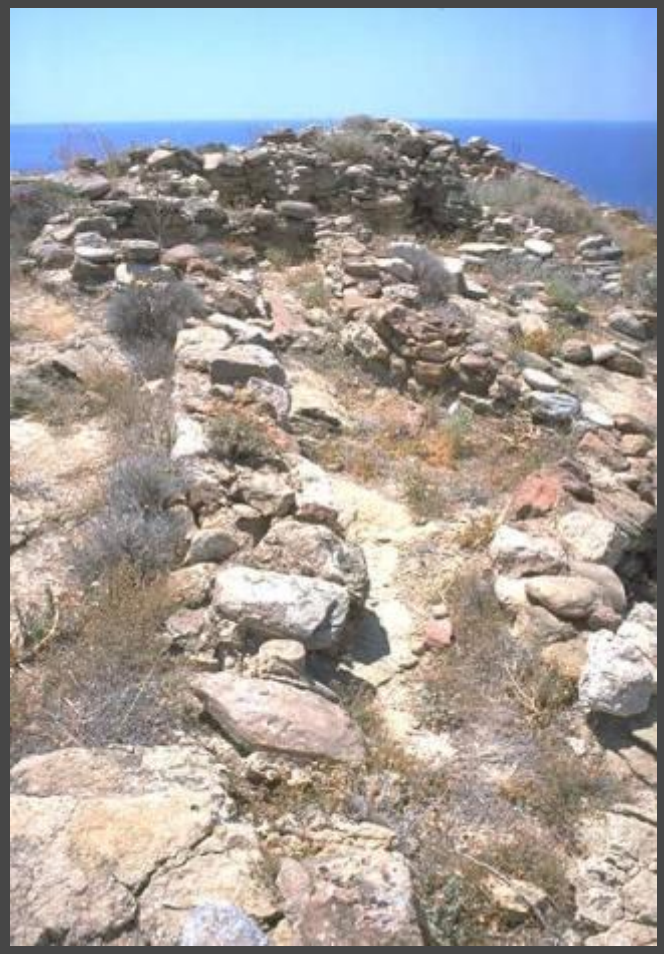

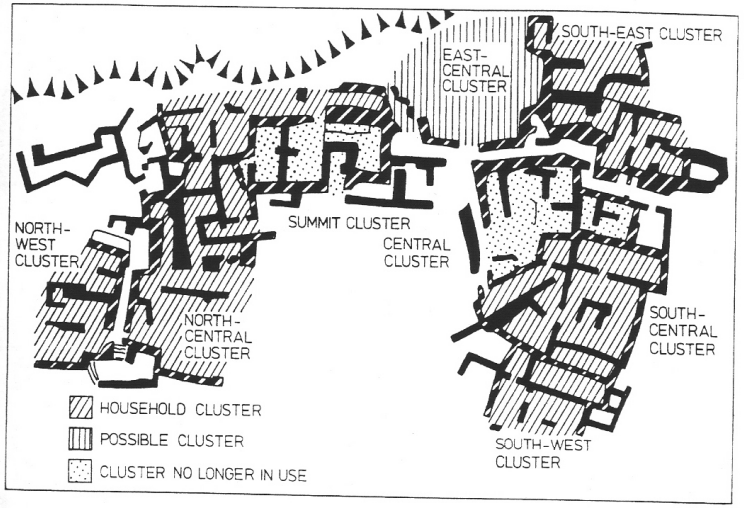

MYRTOS

Fig. 69. Probable household units.

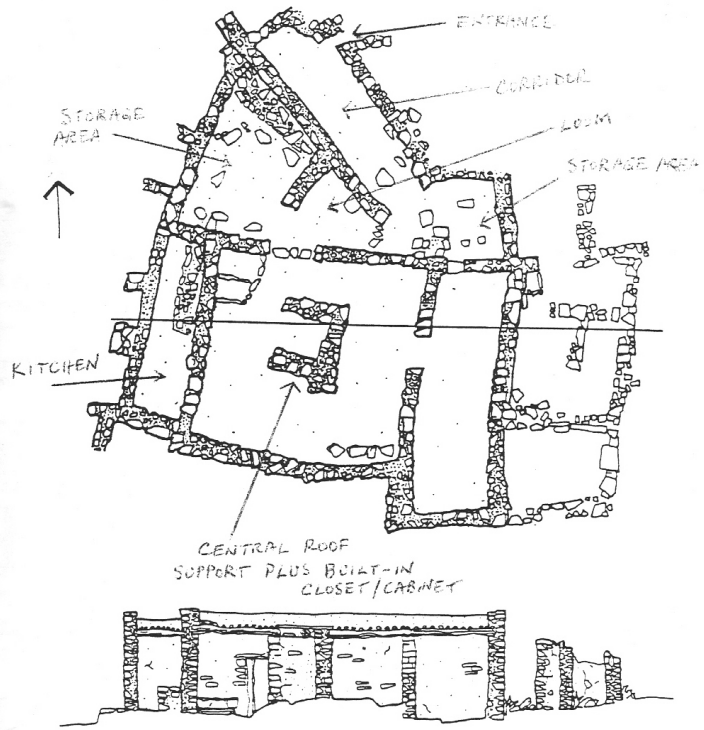

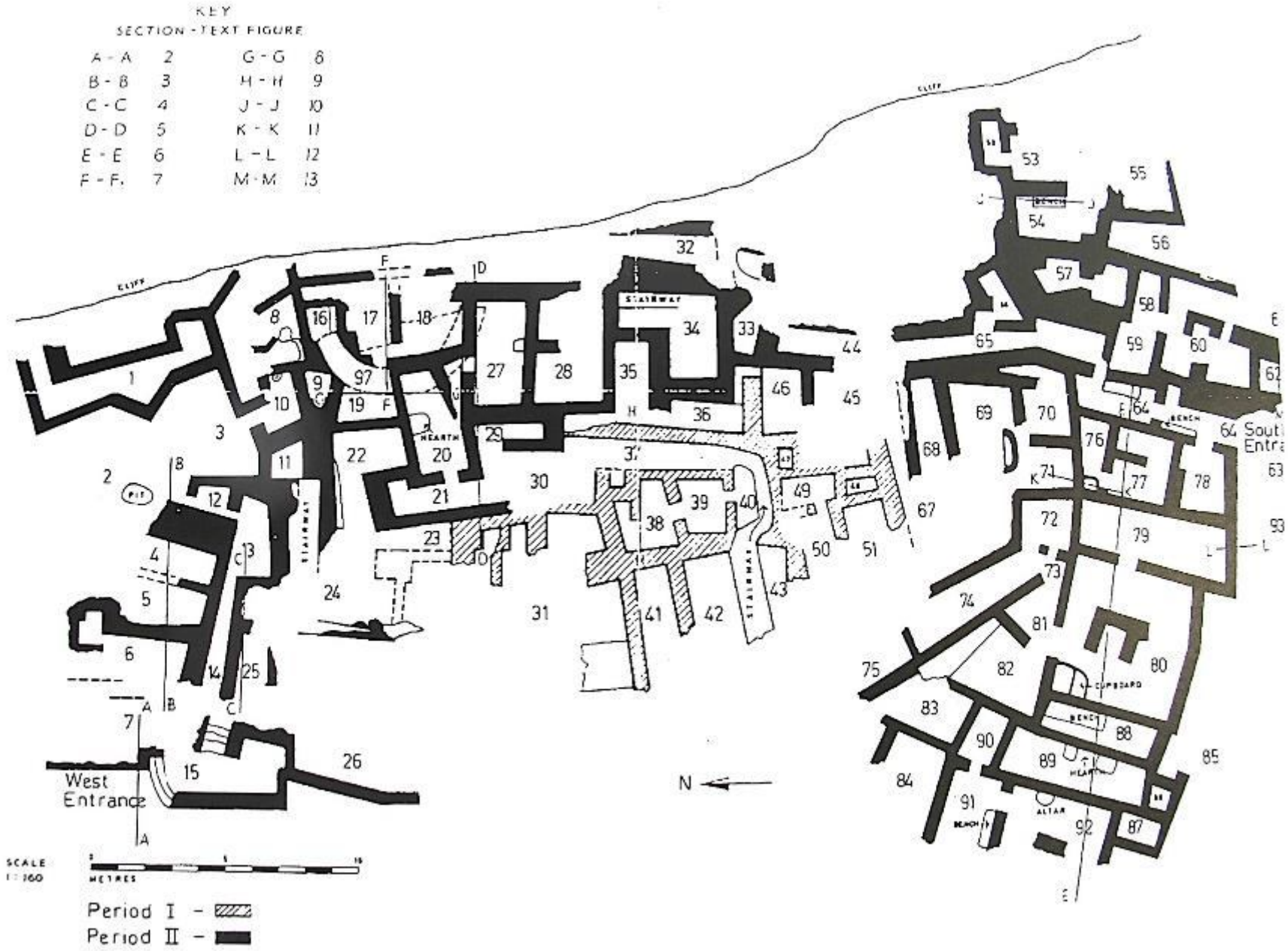

Εικ. 27. Κάτοψη ΠΜΙΙ οικισμού στη θέση Μύρτο-Φούρνου Κορυφή.

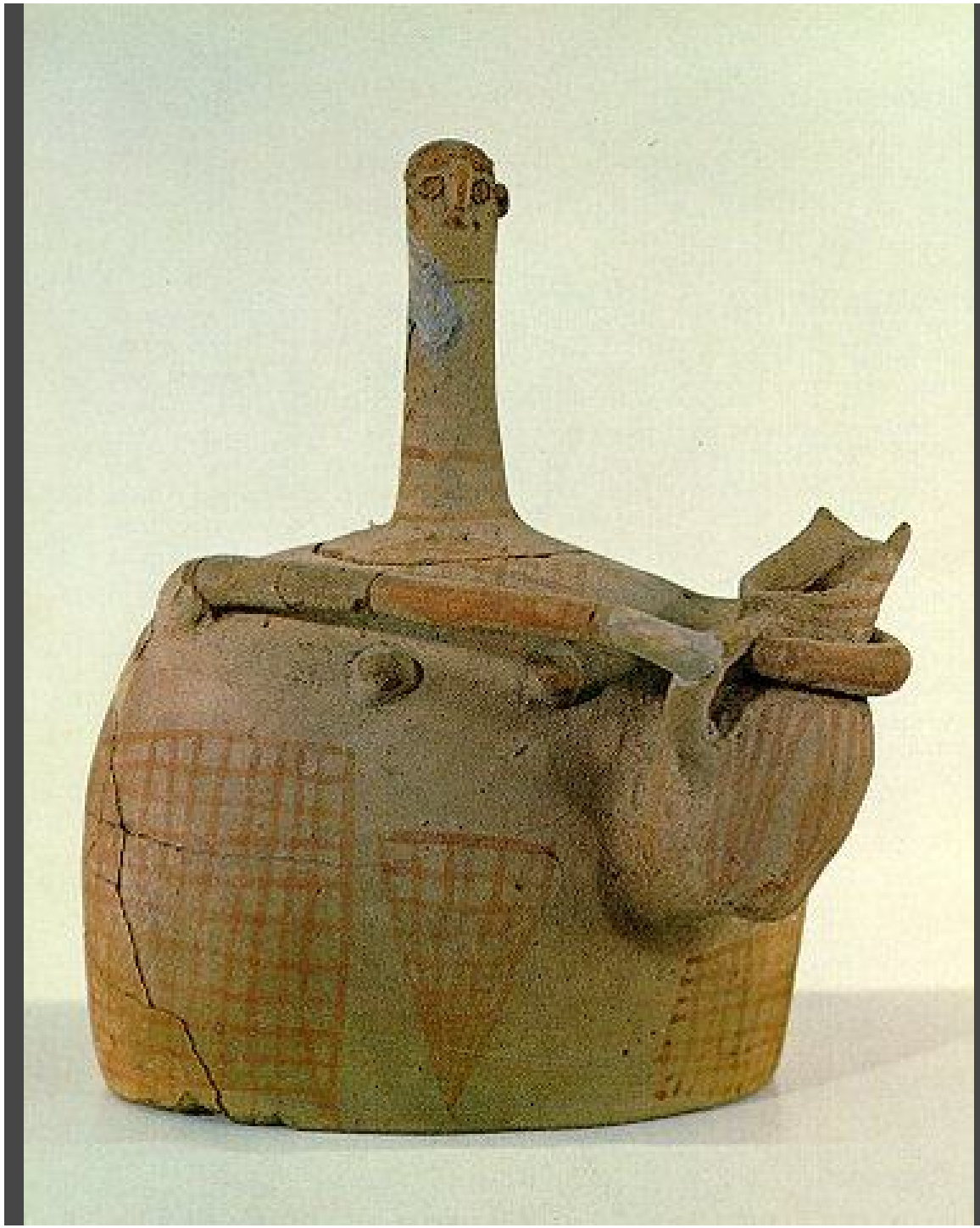

Ειδωλοπλαστική:

Η ΜΠ ΙΙ «θεά» του Μύρτου

Η ΠΜ ΙΙΙ «θεά» του Μόχλου

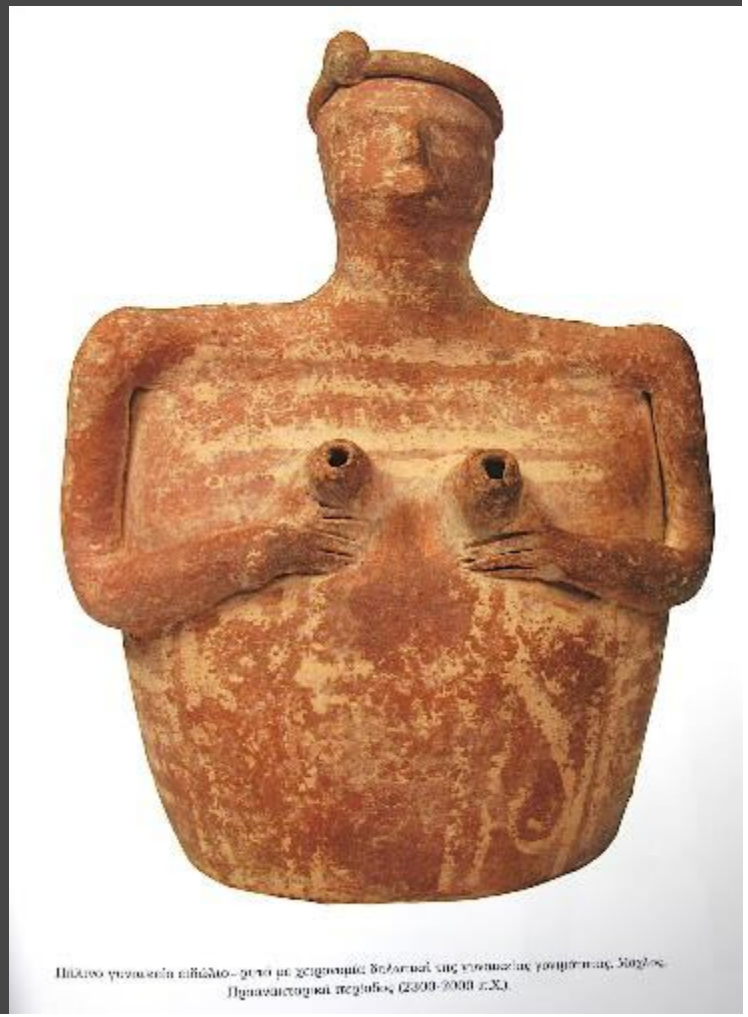

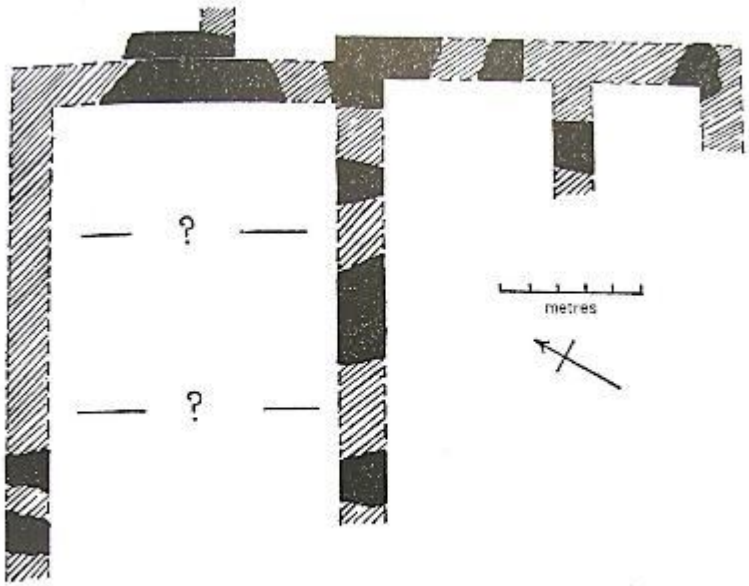

Εικ. 29. ΠΜΙΙ κτίσμα από το Παλαίκαστρο.

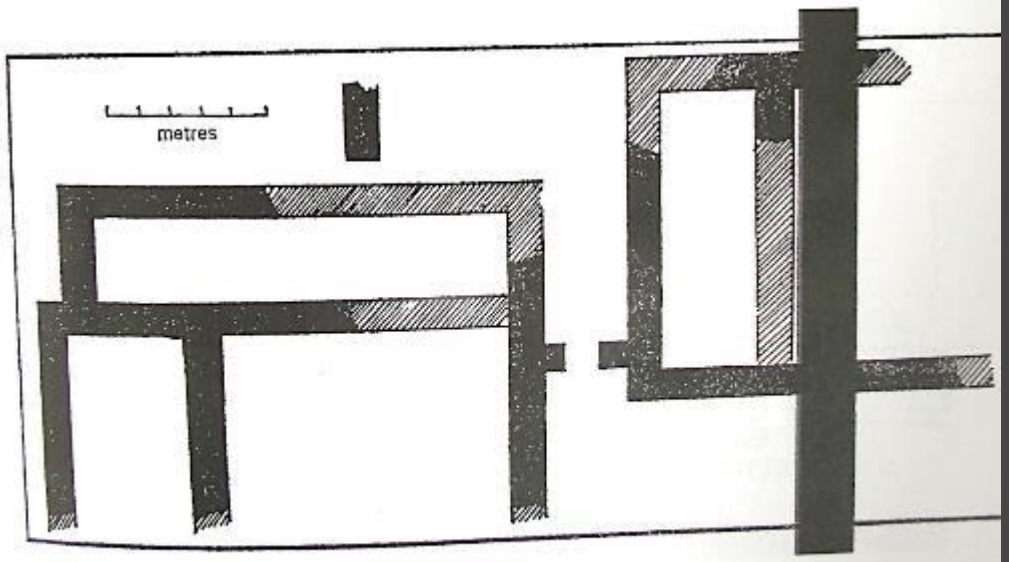

Εικ. 30. ΠΜΙΙ σπίτια στην Τύλισο.

By the end of EM II on Crete, many of the conditions that previously had been viewed as arising only at the start of the first palatial period in MM were already in place (Ch. 5, pp. 107–8). In terms of social organization, there are clear signs of ranking in both burial and settlement contexts. The concentration of wealth in burial goods and the investment of time and labor in the construction of elite monumental tombs show an emergent social hierarchy as early as EM I. Both Knossos and Phaistos had already taken on much of the symbolic meaning and ceremonial function of cosmological centers well before the first palaces were ever built there. What was different in later Prepalatial times (EM III–MM IA) was the level and intensification of ceremonial practice at centers such as Knossos and Phaistos and the much more proactive role Crete began to play in re-establishing contacts with the wider Aegean world. Although the earliest history of Minoan Crete was fundamentally shaped by foreign settlement and contact, Crete in its turn would take the initiative at the start of the Middle Bronze Age in reaching out to the wider Aegean world. This contact would have a significant bearing on cultural developments in the Aegean over the next half a millennium.

D. Wilson, “Early Prepalatial Crete”, στο S. Shelmerdine (επιμ.), *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge 2008, 100.

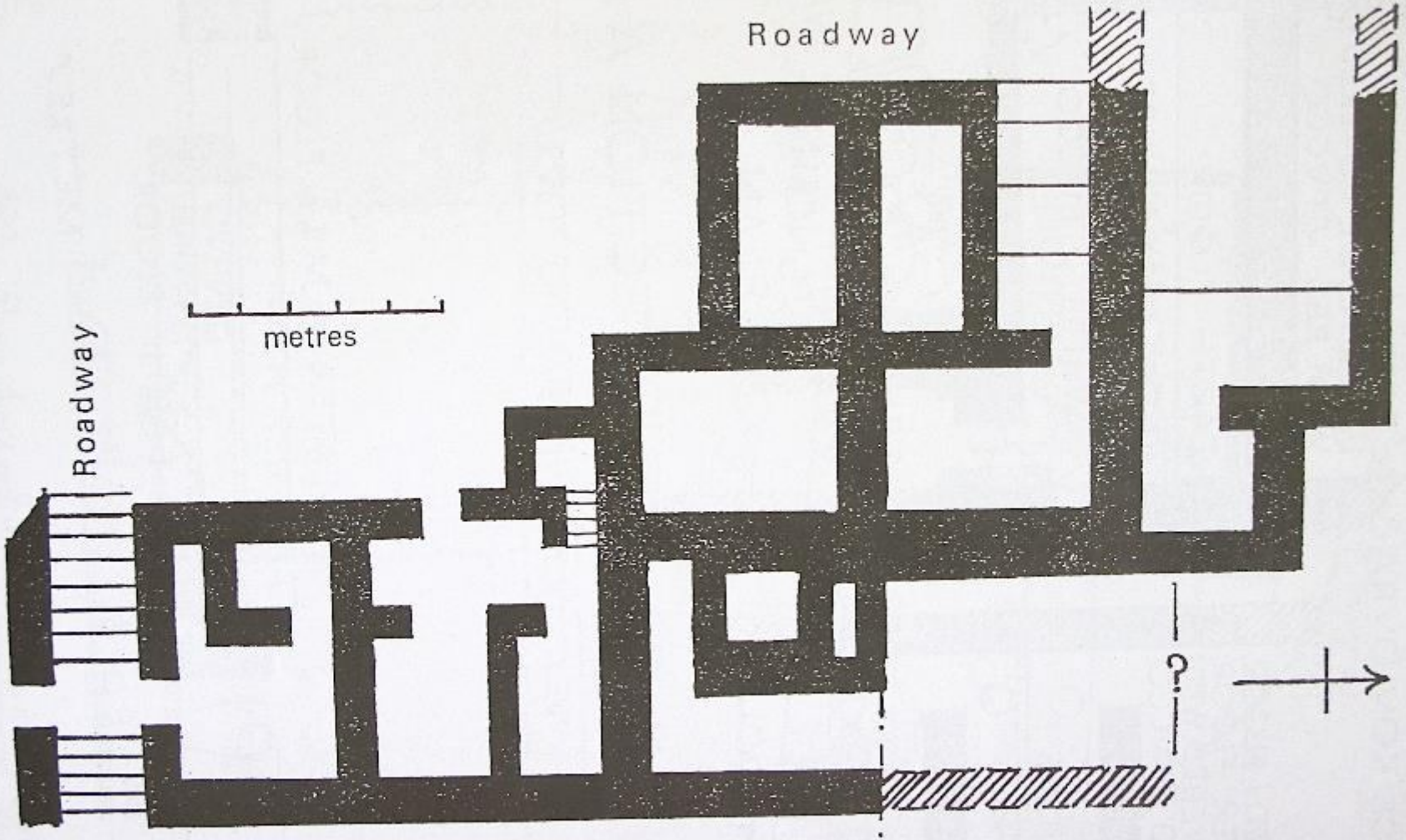

Εικ. 33. ΜΜΙΑ σπίτι στη Βασιλική.

ΠΜ κυκλικοί κτιστοί τάφοι («θολωτοί» τάφοι στην πεδιάδα της Μεσαράς)

Ένα σύνθετο φαινόμενο

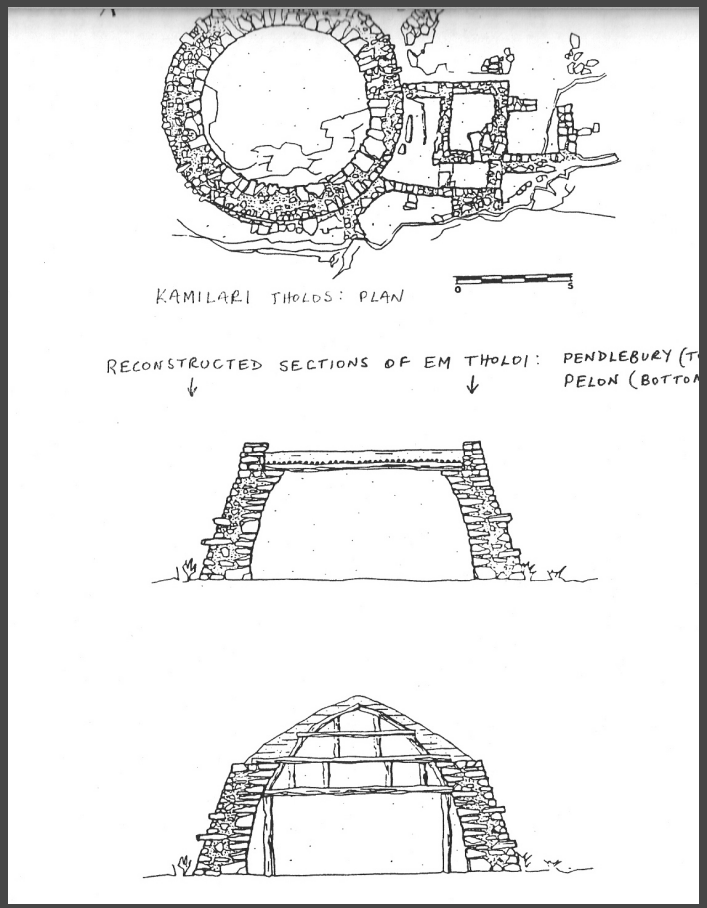

ΠΜ Κυκλικοί Τάφοι / Early Minoan Round Tombs

Μεγαλύτερη συγκέντρωση στην πεδιάδα της Μεσαράς (Καμηλάρη, Πλάτανος, Λεβήνα, Κράσι, Βόρου, Μονή Οδηγήτρια, Απεσωκάρι, Κουμάσα)

Ιδρύονται από την ΠΜ Ι, συνεχίζουν έως τη ΜΜ Ι περίοδο

Μέση διάμετρος θαλάμου 6μ., οι μεγαλύτεροι στον Πλάτανο Μεσαράς 13,1 και 10,2μ.

Συνδέονται με ορθογώνιες κατασκευές-προσκτίσματα ταφικών χρήσεων

S. Xanthouthides, *The Vaulted Tomb of Mesara*, London 1924

D. Levi, "La Tomba a tholos di Kamilari pressa a Festos", *ASAtene* 39-40, 1961-62, 7-148

K. Branigan, *The Tombs of Mesara*, London 1970

P. Warren, "The Mitata of Nidha and Erly Minoan Tholos Tomb", *AAA* 6, 1973, 449-456

S. Alexiou – P. Warren, *The Early Minoan Tombs of Lebena*, *SIMA* 30, 2004

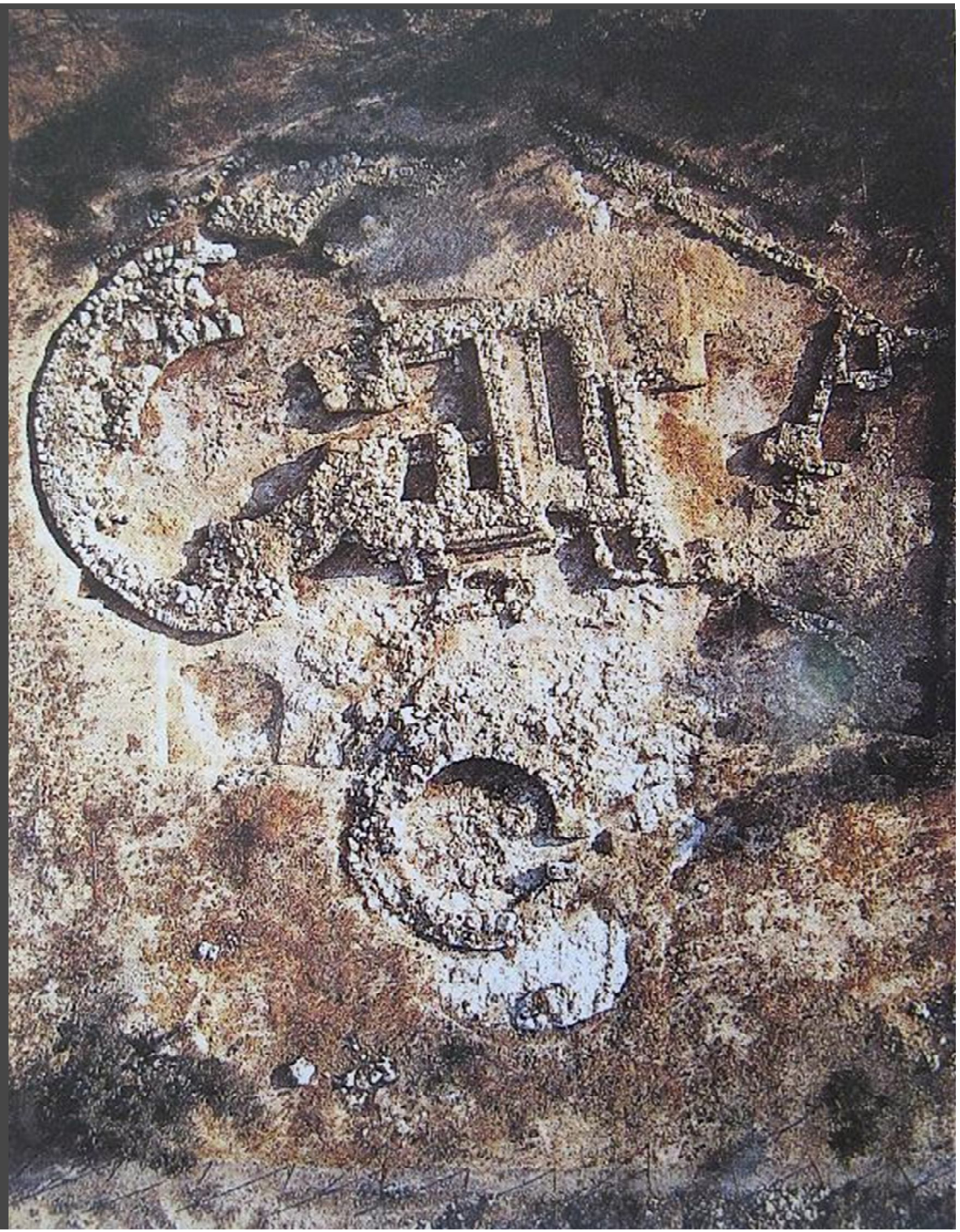

595. Κρήτη. Το ταφικό συγκρότημα της Μονής Οδηγήτριας, στο δυτικό άκρο της οροσειράς των Αστερουσίων, αποτελείται από δύο θολωτούς τάφους και μία σειρά μακρόστενων δωματίων προσαρτημένων στο μεγαλύτερο από αυτούς. Οι 150 περίπου ταφές έδωσαν ένα πλουσιότατο σύνολο ευρημάτων, ανάμεσα στα οποία και 52 σφραγίδες, 600 περίπου ψήφους περιδεραίων, 3 χρυσά διαδήματα και περί τα 280 πήλινα αγγεία. Η χρονολόγησή τους σε μια εποχή που προηγείται της εμφάνισης των μινωικών ανακτόρων υποστηρίζει την ύπαρξη μιας διακεκριμένης οικονομικά, κοινωνικά –και επομένως ίσως και πολιτικά– τάξης, ήδη πριν από την καθιέρωση του ανακτορικού συστήματος.

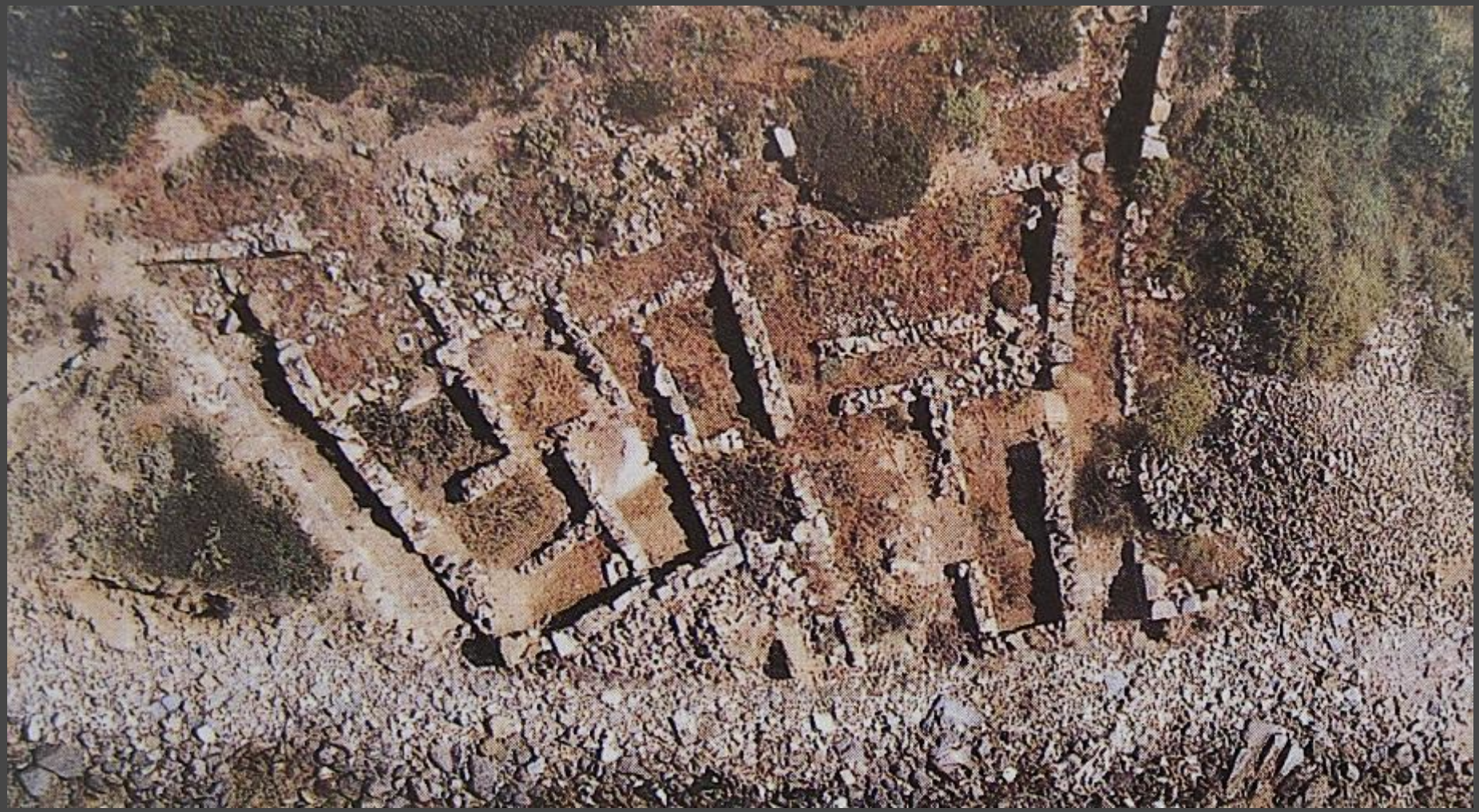

Μόχλος: ορθογώνιοι τάφοι-οικίες (house-tombs)
Ο «τόπος» και η έννοια του συμβολικού «τοπίου»

Πρωτο-Μινωικοί κεραμικοί ρυθμοί (3η χιλιετία π.Χ.)

ρυθμός = «κοινότητα»;
Πώς η κεραμική διδάσκει «ιστορία»;
Πώς τα αγγεία μιλούν για τις κοινωνικές δομές;

Πρώτες βαθμίδες: τοπικοί ρυθμοί γκρίζας κεραμικής με διακόσμηση εγχάρακτη και στιλβωτή (ρυθμός Πύργου) - νεολιθικό υπόβαθρο / σχέσεις με τις Κυκλάδες και το ΒΑ Αιγαίο

ΠΜ ΙΙ-ΙΙΙ: Χαρακτηριστικά σχήματα: ευρύστομες πρόχοι με οριζόντια γεφυρωτή ραμφόστομη προχοή ή οπισθότμητες-ραμφόστομες

- λευκή επίθετη βαφή σε μελανό βάθος
- γραμμική διακόσμηση επί λευκού βάθους
- κηλιδωτή / πολύχρωμη
- τραχωτή / barbotine

592. Κρήτη. Το χειροποίητο αγγείο «ρυθμού Παρτίρων» ανήκει σε μια ομάδα κεραμικής που προέρχεται από το νησί της Γαύδου, το οποίο πολύ νωρίς ανέπτυξε πολιτισμό, λειτουργώντας ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην Κρήτη και τις βορειοαφρικανικές ακτές. Η κεραμική αυτή τοποθετείται στον χρονολογικό ορίζοντα της μετάβασης από τη Νεολιθική στη Μινωική εποχή (τέλος 4ης χιλιετίας π.Χ.) και χαρακτηρίζεται από ανοικτά σχήματα και μαύρη ή γκρίζα επιφάνεια με στιλβωτή διακόσμηση. Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων.

Τριποδικό κυλινδρικό αγγείο με πώμα, με εγχάρακτη και στιγμωτή διακόσμηση νεολιθικής τεχνοτροπίας. Κνωσός. Προανακτορική περίοδος (3η χιλιετία π.Χ.).

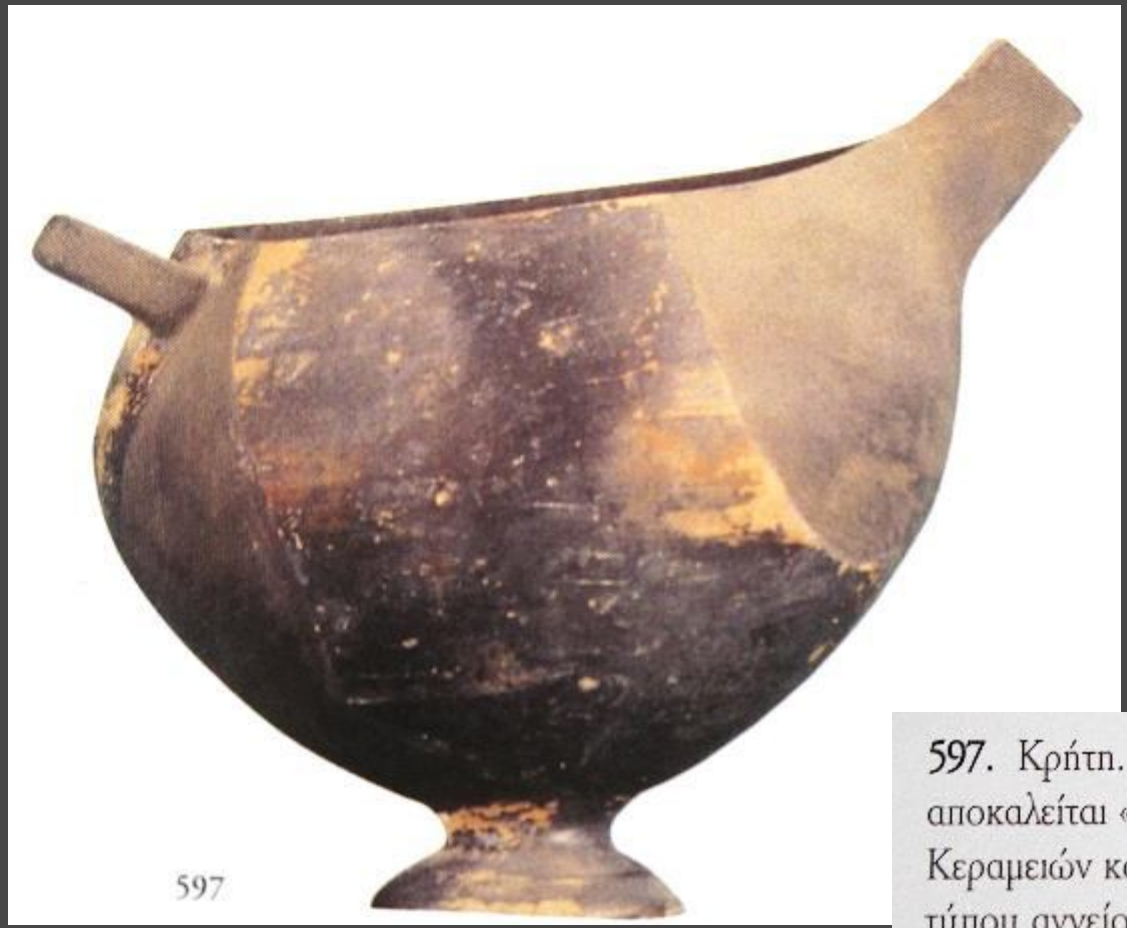

597. Κρήτη. Το πήλινο αγγείο, που συνήθως αποκαλείται «σαλτσιέρα», προέρχεται από σπήλαιο των Κεραμειών και αποτελεί απομίμηση ενός ελλαδικού τύπου αγγείου της 3ης χιλιετίας π.Χ., που επιχωρίαζε στις Κυκλάδες, την Αττική και την Πελοπόννησο. Οι σχέσεις του βορειοδυτικού τμήματος του νησιού με την Πελοπόννησο και τις κοντινές Κυκλάδες υπήρξαν πολύ στενές σε όλη την αρχαιότητα. Εκτός από τη γεωγραφική γειτνίαση των δύο περιοχών, αυτό δείχνουν οι μύθοι και οι μεταγενέστερες παραδόσεις, όσο και τα ανασκαφικά δεδομένα καθεαυτά. Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων.

Κύμβη / σαλτσιέρα / sauce boat

Χαρακτηριστικός τύπος ελλαδικής κεραμικής
(ΠΕ ΙΙ – μέσα 3ης χιλιετίας π.Χ.)

Πήλινο μεγάλο κύπελλο σε σχήμα διπλοπότηρου με πόδι, με εγχάραξη και στιλβωτή διακόσμηση.
Τάφος Πύργου, Προανακτορική περίοδος (3200-2700 π.Χ.)

Κέρνος / σύνθετο αγγείο

Πήλινοι κέρνοι με δύο ώς τέσσερα κωνικά κύπελλα για προσφορές. Τάφος Πύργου, Προανακτορική περίοδος (3200-2500 π.Χ.).

Λίθινος κέρνος
Κουμάσα

Πυξίδες με πώμα / pyxis
Σκεύη ειδικής χρήσης, συχνά με συστήματα οπών ανάρτησης
Παράλληλα στις Κυκλάδες και το ΒΑ Αιγαίο

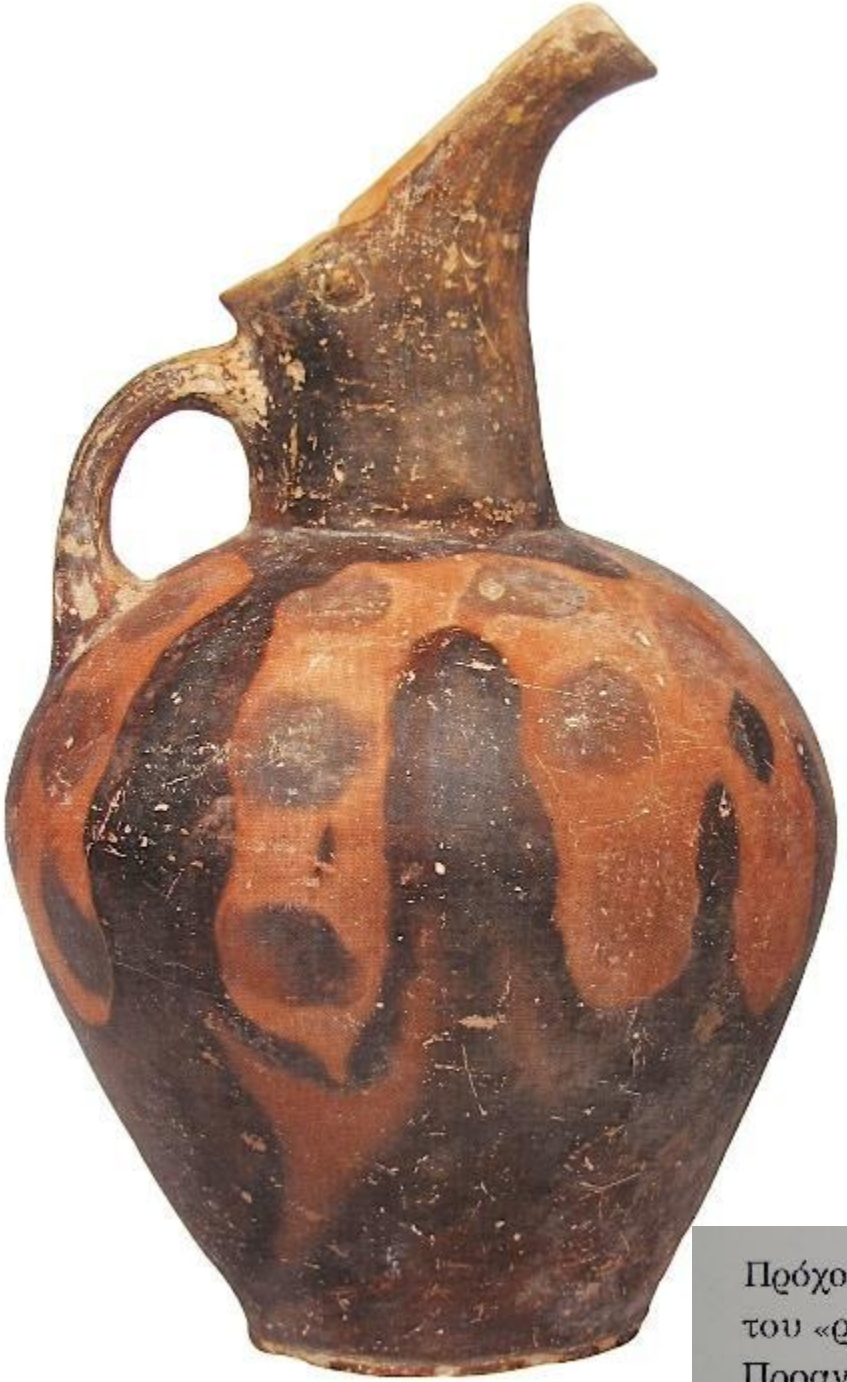

Πρόχους και κύπελλο με φλογωτή διακόσμηση του «ρυθμού Βασιλικής». Βασιλική Ιεράπετρας, Προανακτορική περίοδος (2500 π.Χ.).

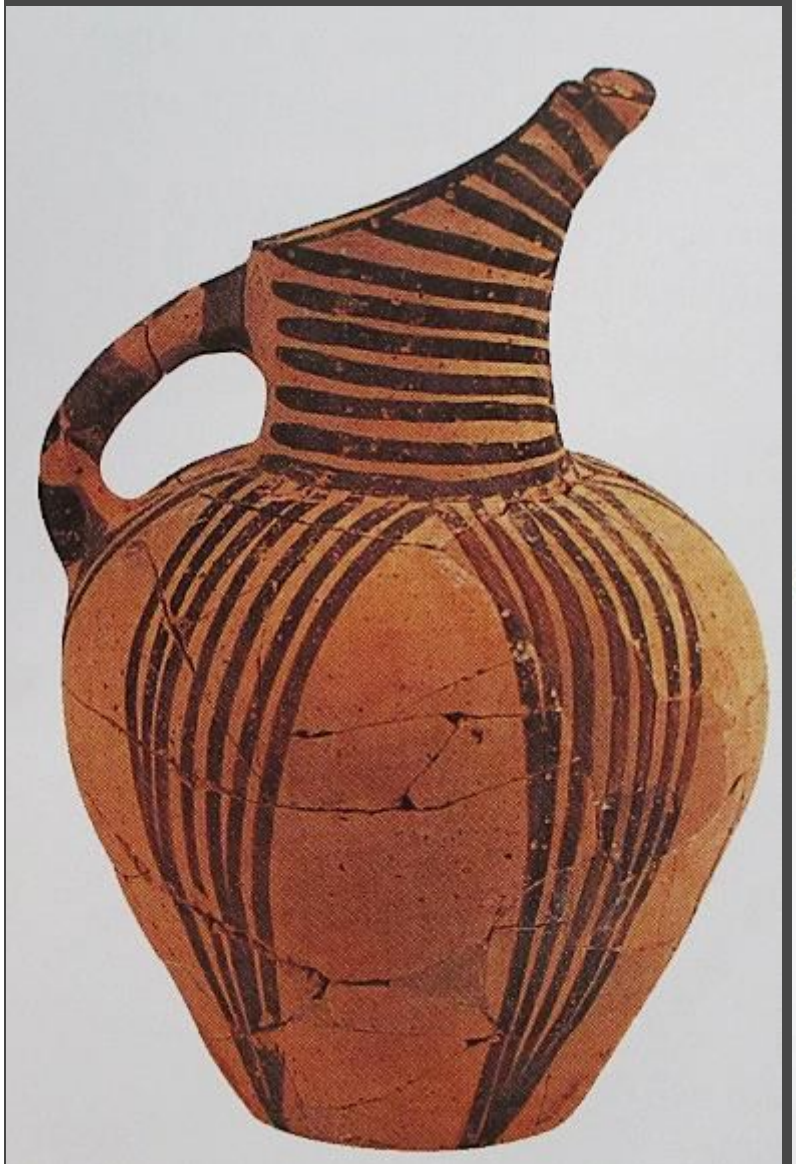

Αγγεία με γραμμική διακόσμηση των κεραμικών ρυθμών Κουμάσας και Αγίου Ονουφρίου, από διάφορες θέσεις της κεντρικής Κρήτης. Προανακτορική περίοδος (2700-2300 π.Χ.).

«Τσαγιέρες» / “tea-pots”:
ρυθμός Βασιλικής (αριστερά), λευκού ρυθμού (δεξιά)

Ιδιότυπο τριποδικό σκεύος με πώμα, σε σχήμα λέμβου από θολωτό τάφο στη Λεβήνα Μεσαράς. Προανακτορική περίοδος (2700-2500 π.Χ.).

Τρία ιδιότυπα αγγεία, βαρελόσχημο, θηριομορφικό και καρινωτό με πώμα και μεγάλες λαβές. Από θολωτό τάφο στη Λεβήνα Μεσαράς. Προανακτορική περίοδος (2800-2500 π.Χ.).

Πήλινο ιδιόμορφο αγγείο με σχήμα καρπού.
Ομοίωμα κυκλικής οικίας με καμινάδα.
Τρισώματη πρόχους. Από θολωτό τάφο στη
Λεβίνα Μεσαράς. Προκινακτορική περίοδος.

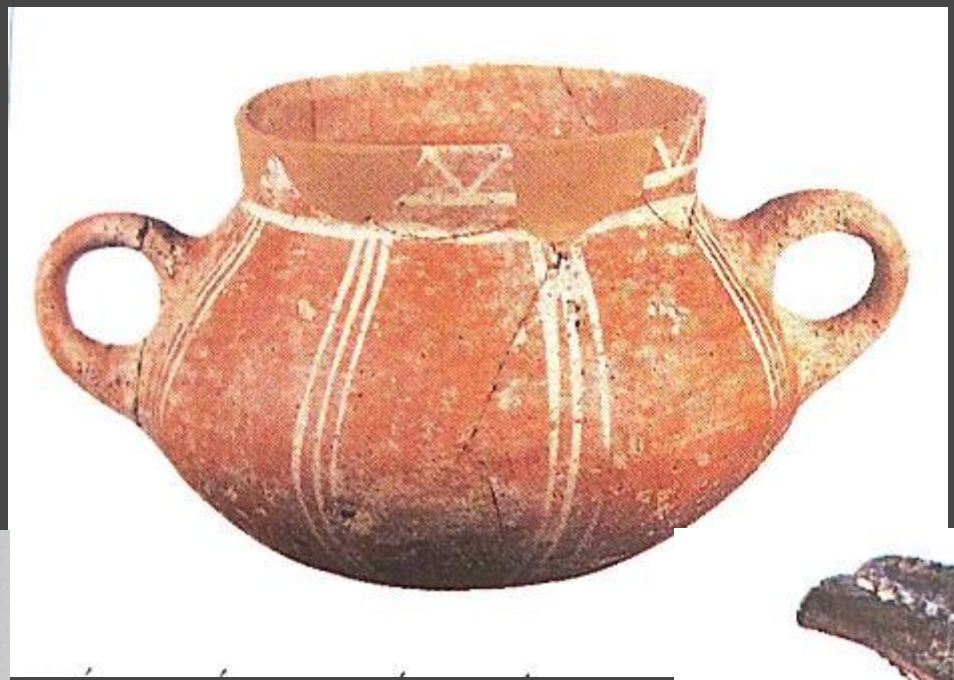

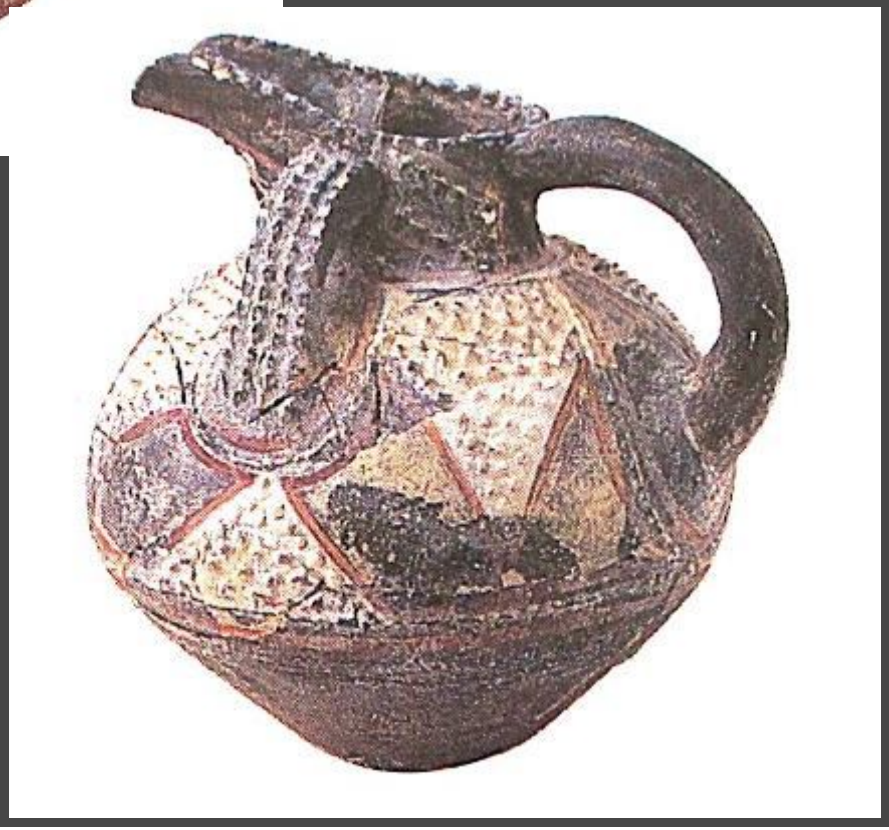

Αριστερά:
Αγγείο με δύο λαβές του ρυθμού Λεβήνας.
Από τη Λεβήνα (Λέντα).

Δεξιά:
Πήλινη πρόχους του τραχωτού ρυθμού με τρεις λαβές και πολύχρωμη διακόσμηση.
Από την Κουμάσα.

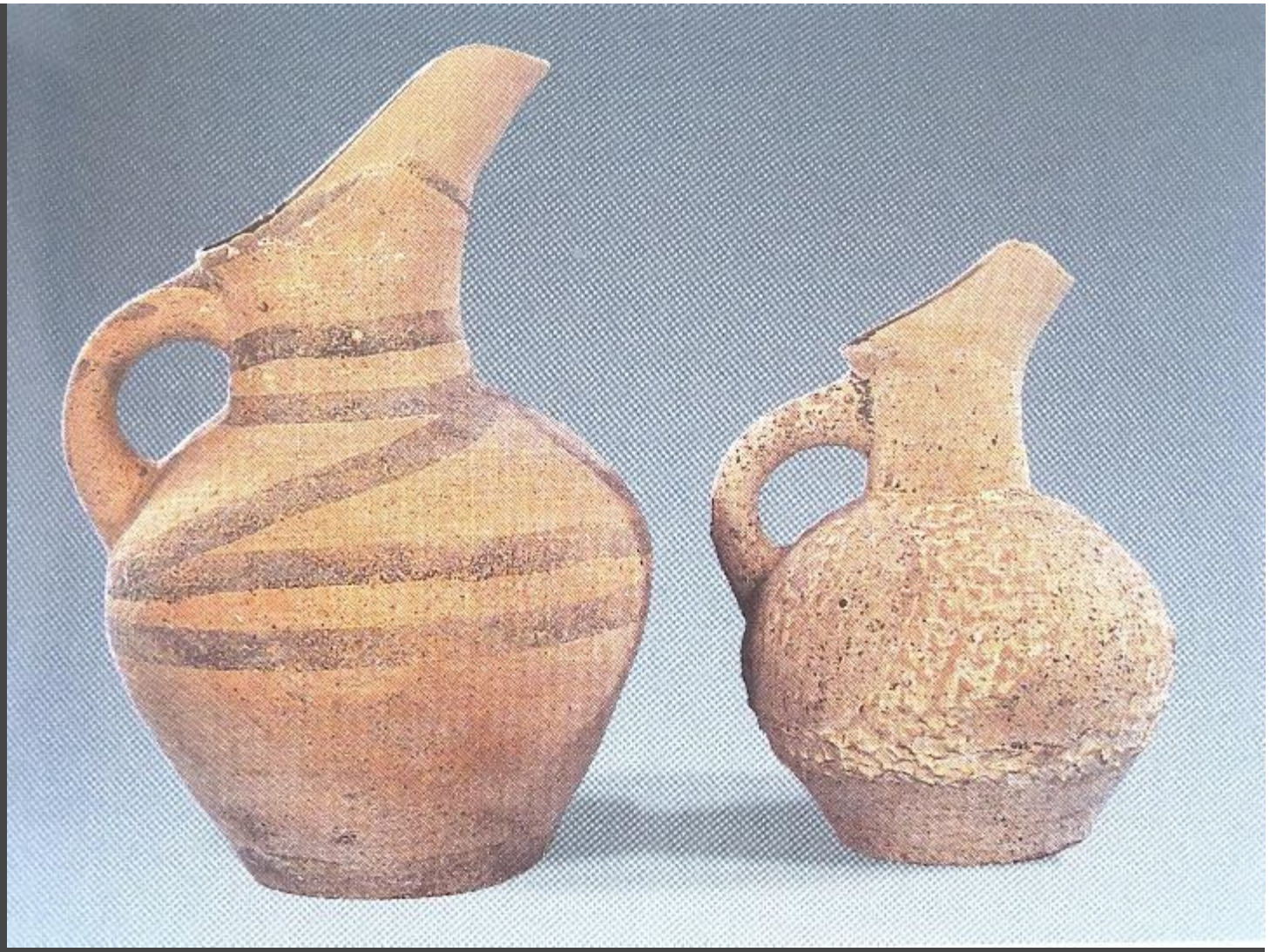

Τρυπητή

Ρυθμός “σκοτεινού επί φωτεινού» / “dark on light”
(αριστερά)
“τραχωτού» ρυθμού / “barbotine” ware
(δεξιά)

Ιδιόρρυθμο πήλινο σπονδικό αγγείο–ρυτό με σωληνώσεις για διπλή εκροή υγρών προσφορών. Από θολωτό τάφο στην Κουμάσα Μεσαράς. Προανακτορική περίοδος (2300-2000 π.Χ.).

Πήλινο ρυτό ταύρου με ανθρώπινη μορφή (ταυροκαθάπτη) ανάμεσα στα κέρατα

Κουμάσα, θολωτοί τάφοι

Λιθοτεχνία: μία τέχνη κρητική, που οφείλει πολλά στις Κυκλάδες και την Αίγυπτο

Αίγυπτος, 3η χιλιετία π.Χ.

Πρώιμη Δυναστική περίοδος και Αρχαίο Βασίλειο

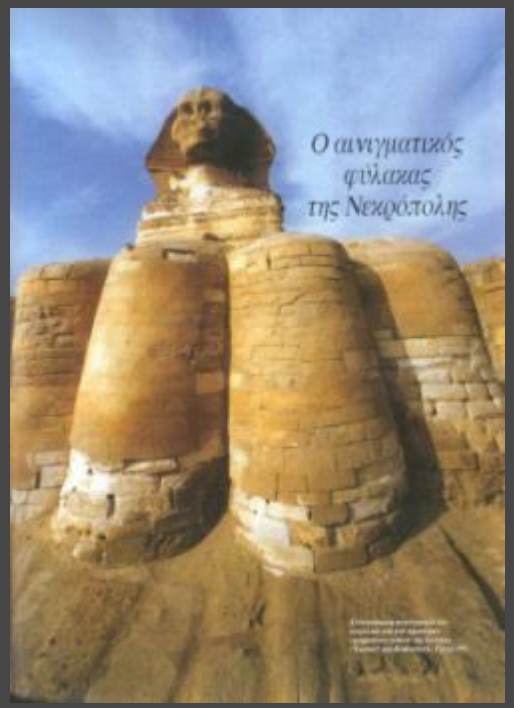

Λιθοτεχνία: μία τέχνη κρητική, που οφείλει πολλά στις Κυκλάδες και την Αίγυπτο

Πλάτανος, θολωτός τάφος
Πρωτομινωική ΙΙ – Μεσομινωική ΙΙ

Μικρογραφικά λίθινα αγγεία
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

16δ

16δ. Μικρογραφικό αγγείο

ΠΜ ΙΙ-ΜΜ Ι (30ος-19ος αι. π.Χ.).
Πλάτανος, θολωτός τάφος Α2 (πλευρικό διαμέρισμα).
Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο Α 1671.
Ύψ. 0,054, διάμ. χείλ. 0,045, διάμ. βάσ. 0,034 μ.
Ασβεστόλιθος μελανόφαιος, διάστικτος, κρυσταλλικός.
Ακέραιο. Μικρότατες αποκρούσεις στο σώμα.

Λωτο. Σώμα αποσχημο, χείλος επίπεδο, *έξω* νεύον, δακτυλιόσχημο, με πλάγιες παράλληλες εγχαράξεις. Στον ώμο δύο επάλληλες αβαθείς αυλακώσεις. Αβαθής κυλινδρική εσωτερική κοιλότητα με ομφαλό στο κέντρο και εμφανή ίχνη εργαλείου.
Ανήκει στον τύπο 28 του Warren, με συγγενή αιγυπτιακά παράλληλα (βλ. αρ. κατ. 15α).

Xanthoudides 1924, 100, πιν. LIIIa, 1671. Warren 1969, 210, τύπος 28, P367. Phillips 1990, 523, αρ. 23. Phillips 1991, 738, αρ. 353.

Κ.Γ.

17

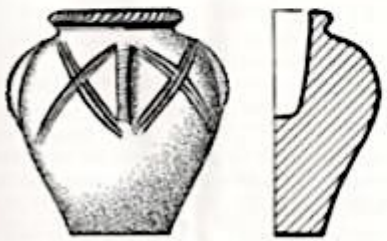

17. Μικρογραφικός πίθος

ΠΜ ΙΙ-ΜΜ Ι (30ος-19ος αι. π.Χ.).
Πλάτανος, θολωτός τάφος Α2 (πλευρικό διαμέρισμα).
Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο Α 1672.
Ύψ. 0,055, διάμ. χείλ. 0,05, διάμ. βάσ. 0,024 μ.
Ασβεστόλιθος δολομιτικός, γκριζόλευκος. Ακέραιος.

Σώμα ωοειδές. Χείλος *έξω* νεύον, δακτυλιόσχημο, ελαφρά κυρτό, με πλάγιες παράλληλες αυλακώσεις. Στον ώμο τέσσερις κάθετες τοξοειδείς αποφύσεις, με οριζόντια παράλληλη διαγράμμιση καθ' ύψος. Μεταξύ των αποφύσεων διπλές, τεμνόμενες χιαστί εγχαράξεις. Βάση επίπεδη. Αβαθής κυλινδρική εσωτερική κοιλότητα με ομφαλό στο κέντρο.
Ανήκει στον τύπο 28 του Warren, με συγγενή αιγυπτιακά παράλληλα (βλ. αρ. κατ. 15α). Οι κάθετες αποφύσεις μιμούνται λαβές πήλινων πίθων.

Xanthoudides 1924, 100-101, πιν. XI, LIIIa, 1672. Zervos 1956, πιν. 162 (κέντρο). Warren 1969, 72, τύπος 28, P368, D204. Phillips 1990, 523, αρ. 23. Phillips 1991, 738, αρ. 354.

Κ.Γ.

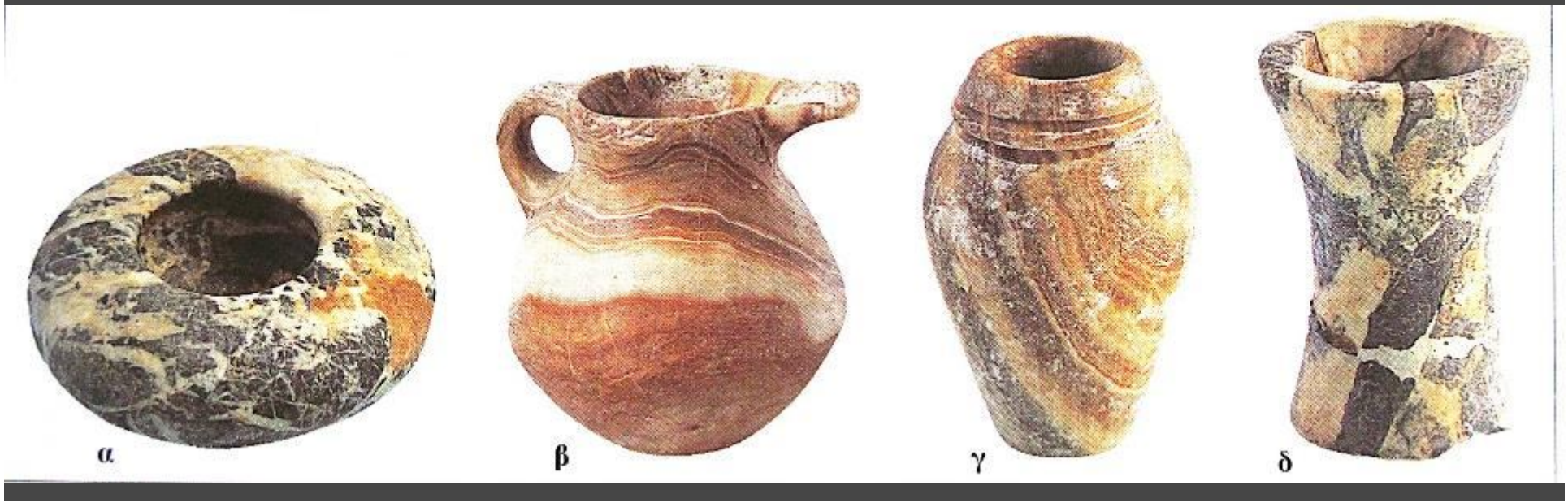

Μικρά λίθινα αγγεία ποικίλων σχημάτων από τάφους στο Μόχλο. Προανακτορική περίοδος (2500-2000 π.Χ.).

ΠΜ Κοσμηματοτεχνία

Δίκτυο επαφών με τις Κυκλάδες, την Αίγυπτο και την Ανατολή

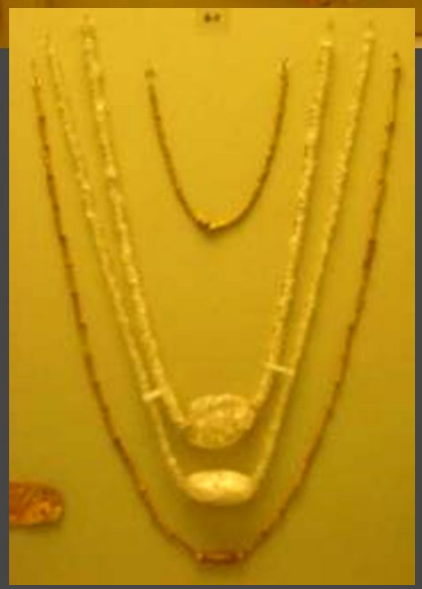

Τροία, μέσα 3ης χιλιετίας π.Χ.

Μεσοποταμία, Ur,
Πρώιμη Δυναστική IIIA, 2550 – 2400 π.Χ.

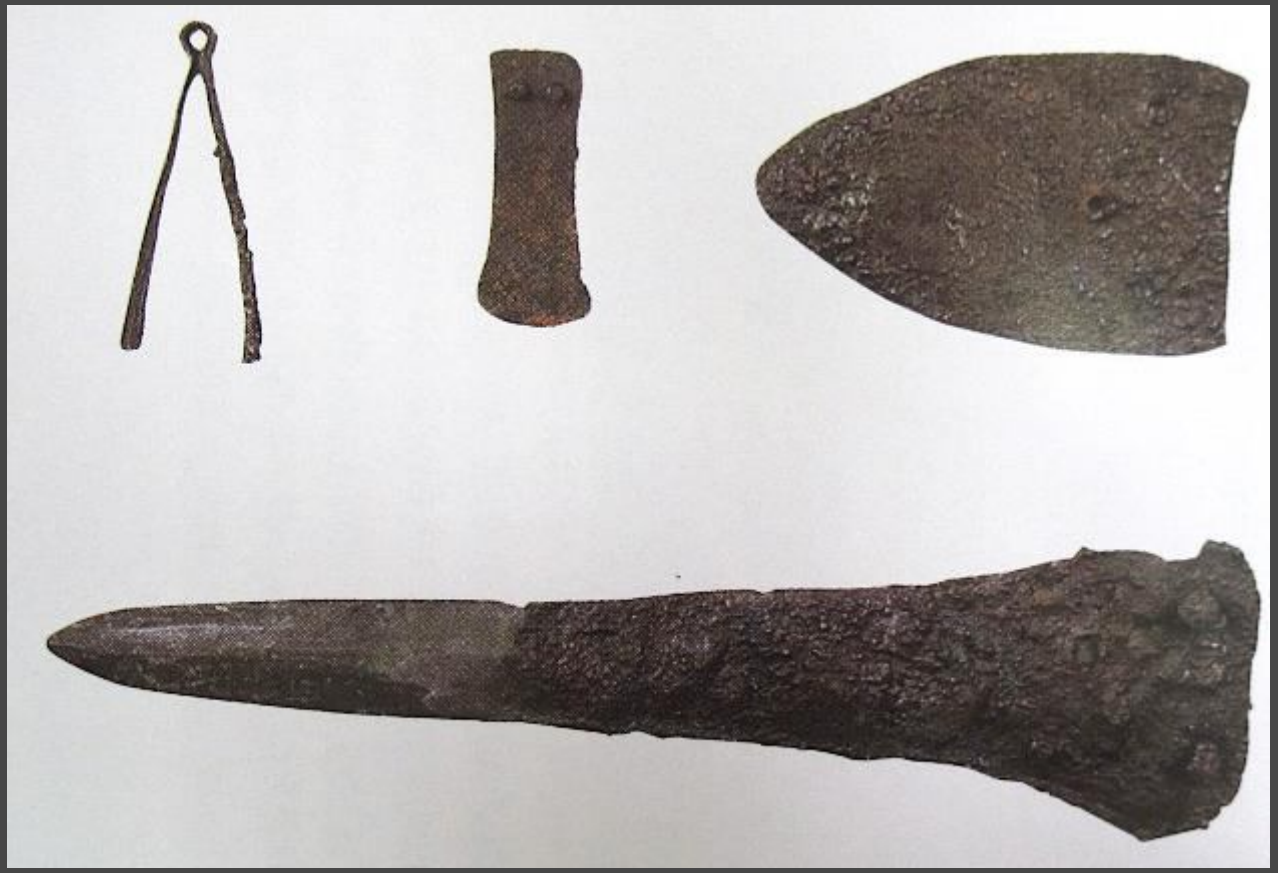

Ειδώλια του (κυκλαδικού) τύπου με διπλωμένα χέρια από θέσεις της Κρήτης

- νεκροταφείο Αγίας Φωτιάς Σητείας
- νεκροταφείο στο Φουρνί Αρχανών
- κυκλικοί τάφοι Κουμάσας
- τάφοι στην Κνωσό και αλλού

Κυκλαδίτες στην Κρήτη ή Κρητικοί στις Κυκλάδες;

Αρχάνες

Ένα διαχρονικό νεκροταφείο της Μινωικής Κρήτης

Φουρνί Αρχανών

Κυκλαδίτες στην Κρήτη;

598. Κρήτη. Στη θέση Φουρνί, κοντά στις σημερινές Αρχάνες, ερευνήθηκε το σημαντικότερο ίσως νεκροταφείο της μινωικής εποχής. Η χρήση του υπήρξε διαχρονική, αφού οι ταφές του χρονολογούνται σε διάφορες εποχές, από την Προανακτορική (3η χιλιετία π.Χ.) μέχρι και τη Μετανακτορική περίοδο (14ος αι. π.Χ.). Τα πρωιμότερα ευρήματα, όπως το ειδώλιο της εικ. 596, μαρτυρούν στενές επαφές με την περιοχή των Κυκλάδων, γεγονός που ώθησε ορισμένους μελετητές να υποστηρίξουν την ύπαρξη κυκλαδίτικης αποικίας στην περιοχή αυτή. Οι περισσότερες ταφές –σε σαρκοφάγους, πίθους, ή λάκκους στο έδαφος– έγιναν μέσα σε κυκλικούς τάφους, που ίσως σκεπάζονταν με θόλο. Ανάμεσά τους και ο Θόλος Α, ίσως ο σημαντικότερος, τόσο από αρχιτεκτονική άποψη όσο και ως προς το περιεχόμενό του, θολωτός τάφος της Κρήτης. Η προσθήκη πλευρικού ταφικού θαλάμου παραπέμπει στον αρχιτεκτονικό τύπο των σπουδαιότερων θολωτών τάφων του ελλαδικού χώρου –του «Θολωτού τάφου του Ατρέα» στις Μυκήνες και του «Θολωτού τάφου του Μινύα» στον Ορχομενό Βοιωτίας. Ο κυρίως θάλαμος βρέθηκε συλημένος, το πλευρικό όμως δωμάτιο περιείχε ασύλητη ταφή γυναίκας μέσα σε πλούσια διακοσμημένη λάρνακα. Ανάμεσα στα «κτερίσματα» ήταν τα υπολείμματα του χρυσοποίκιλτου ενδύματος της νεκρής, πλήθος κοσμημάτων από χρυσό και άλλες πολύτιμες ύλες, τρία χρυσά σφραγιστικά δακτυλίδια, σύνολο χάλκινων σκευών και μεγάλος αριθμός ενθεμάτων από ελεφαντόδοντο που θα κοσμούσαν ένα μοναδικό για την τέχνη του ξύλινο «υποπόδιο».

Τεκές Κνωσού
Μαρμάρινο ειδώλιο καθιστής μορφής
Κυκλαδικού τύπου

Κυκλικοί τάφοι Κουμάσας

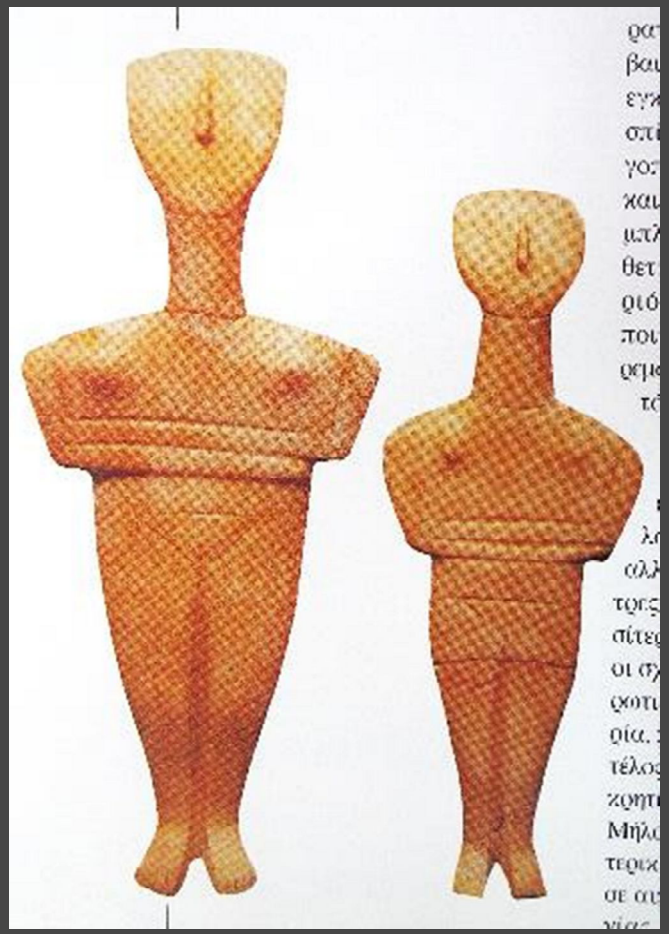

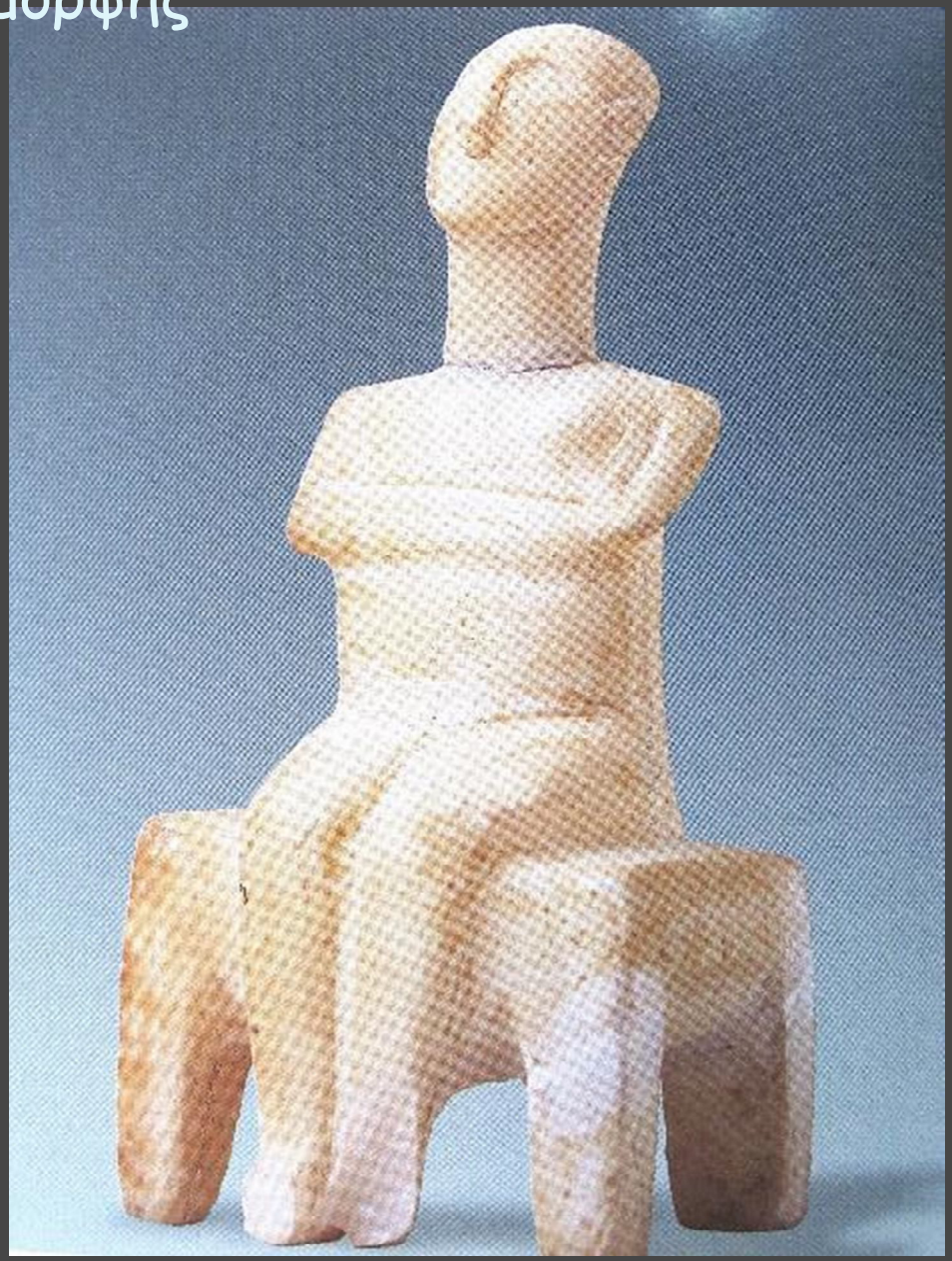

Η σφραγιδογλυφία της ΠΜ περιόδου

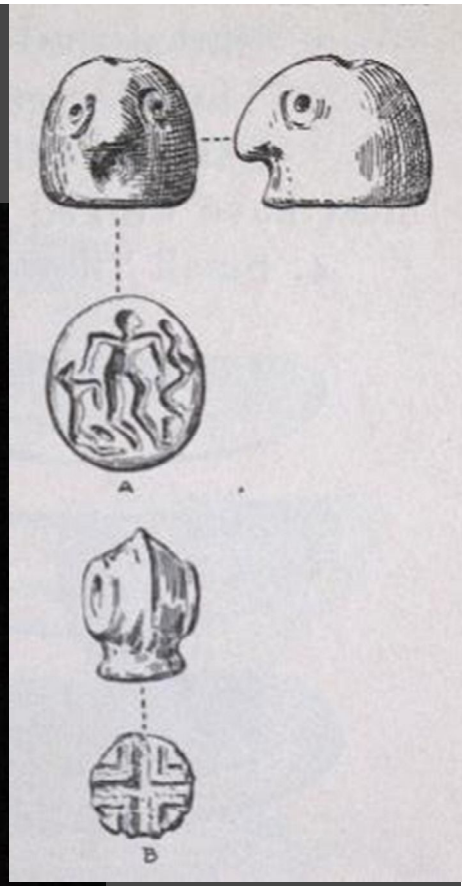

1-2 ΠΜ ΙΙ ορθογώνιες κομβιόσχημες από μαλακή πέτρα

3-4 ΠΜ ΙΙ οστέινες

5 ΠΜ ΙΙΙ-ΜΜ ΙΑ κωνική από κέρας ιπποποτάμου

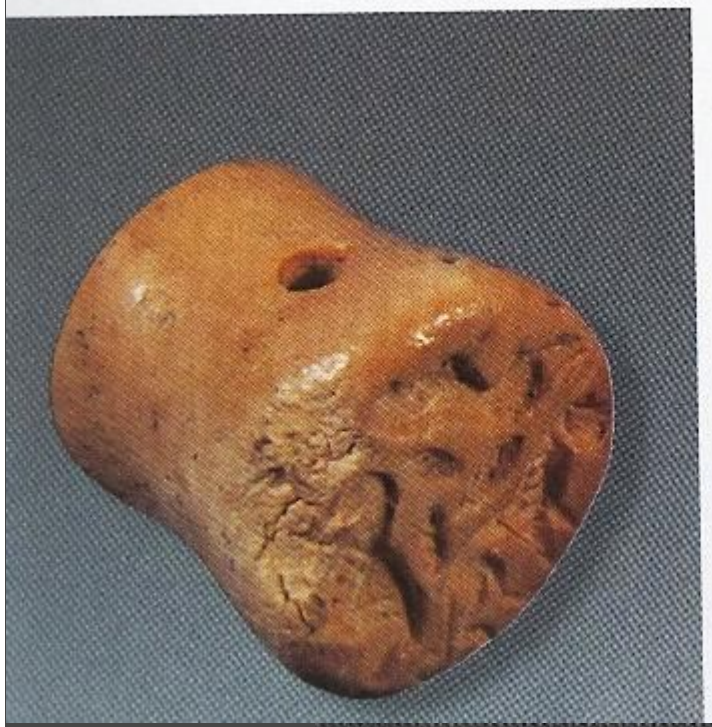

Σφραγίδα από ελεφαντόδοντο. Στις σφραγιστικές επιφάνειες λιοντάρια σε κύκλο.

Από τη Μονή Οδηγήτριας.

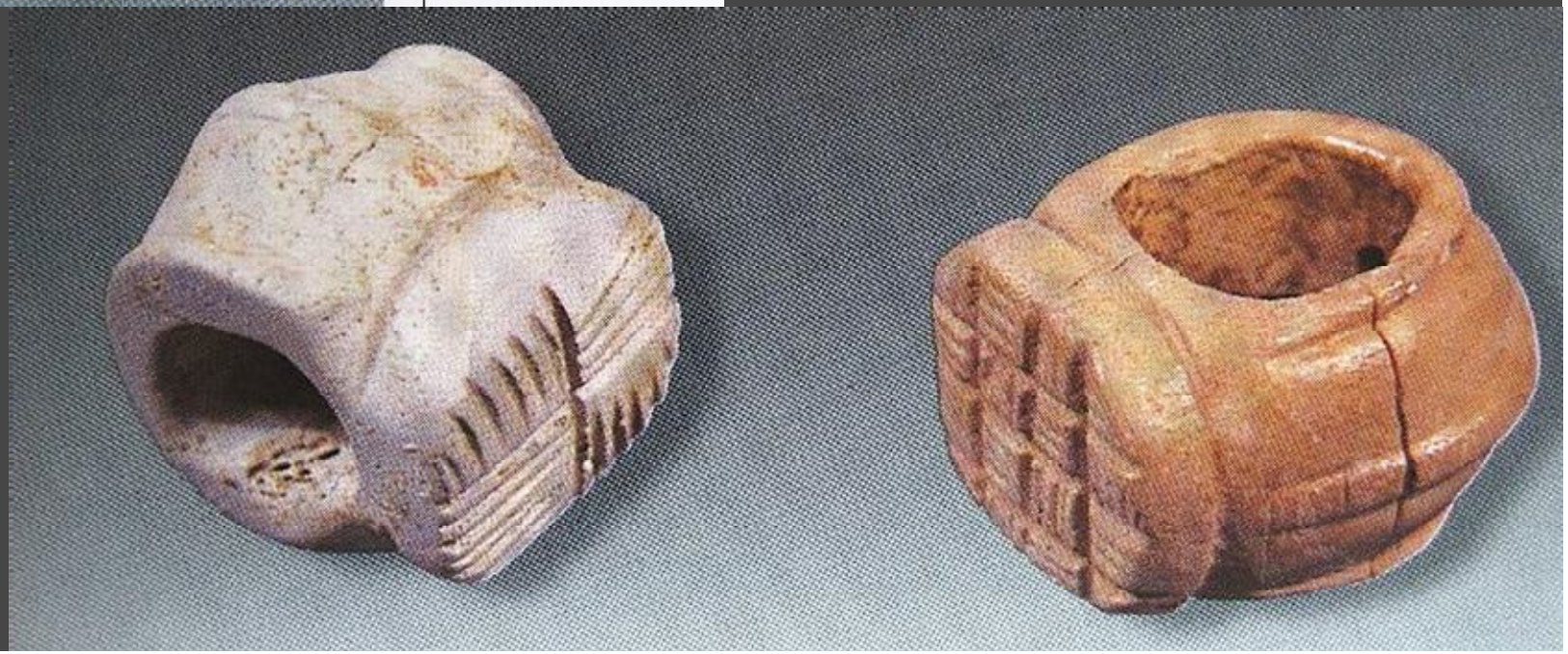

Σκαραβαίοι: σφραγίδες ζωομορφικές άμεσης επιρροής από την Αίγυπτο. 3η χιλιετίας π.Χ.
Φαγενατιανή, Μονή Οδηγήτριας

Παράλληλες εισαγωγές από τη Μεσοποταμία, Συρία, Κύπρο απηχούν τις σχέσεις της Κρήτης με την Ανατολή

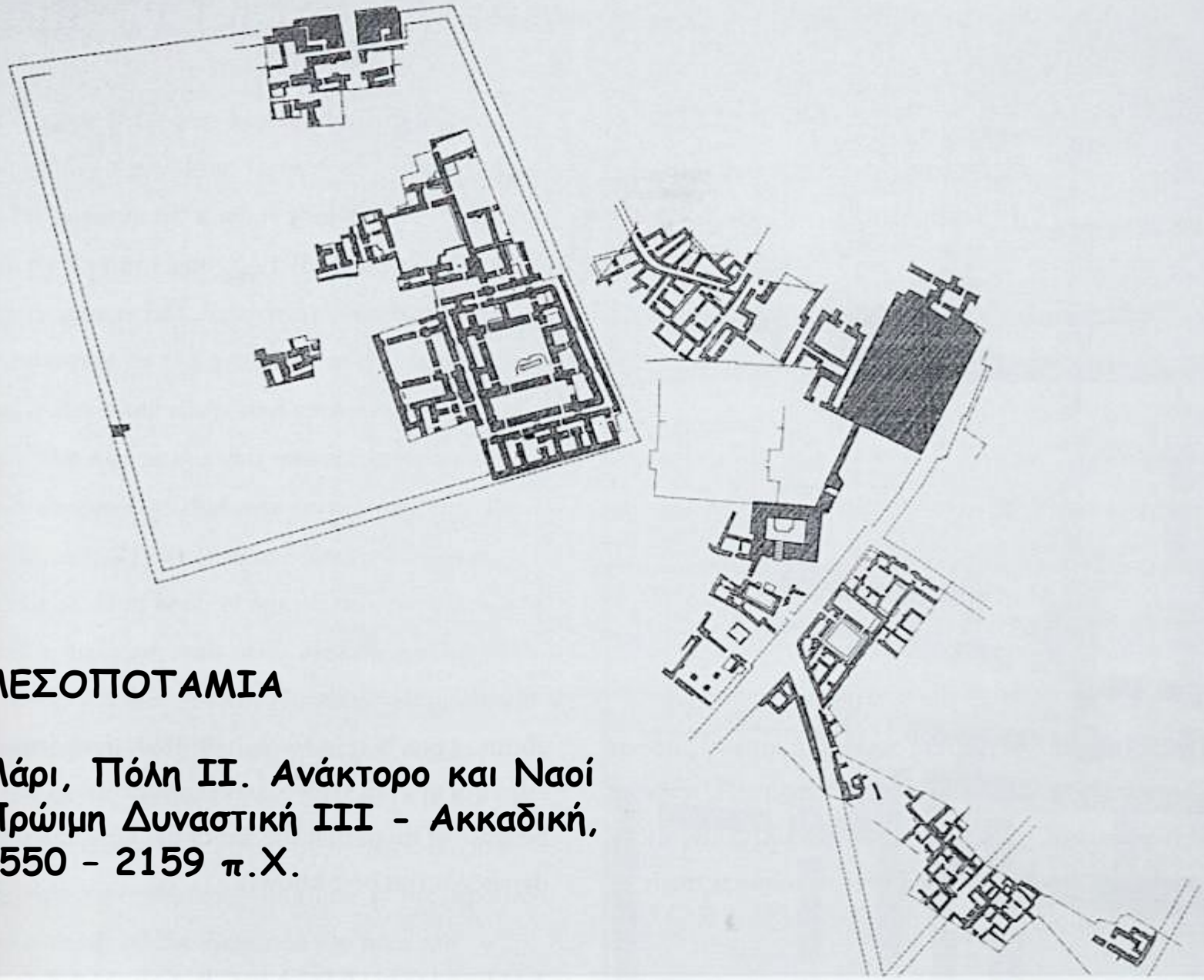

ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ

Μάρι, Πόλη ΙΙ. Ανάκτορο και Ναοί
Πρώιμη Δυναστική ΙΙΙ - Ακκαδική,
2550 – 2159 π.Χ.

Η Παλαιοανακτορική περίοδος (2000-1700 π.Χ.)

Τα πρώτα μινωικά ανάκτορα – Η συγκρότηση των ανακτορικών κοινωνιών

Η παγίωση στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας των κυρίαρχων ομάδων ολοκληρώνεται στις αρχές της 2ης π.Χ. χιλιετίας με την ανάδειξη ισχυρών τοπαρχών ή φυλετικών αρχηγών. Οι πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις οδηγούν στην ανέγερση των ανακτόρων, που αποτελούν χώρο ενδιαίτησης και προβολής της ηγετικής τάξης. Οι εκλεπτυσμένοι κώδικες της ζωής στα ανάκτορα, η επιδεικτική πολυτέλεια και η ευμάρεια αντανακλώνται στην οργάνωση συμποσίων σε μεγάλη κλίμακα με χρήση των πλούσια διακοσμημένων καμαραϊκών αγγείων, της «βασιλικής» συμποσιακής σκευής των δυο μεγάλων ανακτόρων της Κνωσού και της Φαιστού. Σύμβολα εξουσίας και ισχύος είναι ασφαλώς τα πολυτελή, χρυσεπένδυτα ξίφη και εγχειρίδια που βρέθηκαν στο ανάκτορο των Μαλίων, ενώ το διάσημο κόσμημα των μελισσών αποτελεί τεκμήριο υψηλής ειδίκευσης και ποιότητας εργασίας των εργαστηρίων χρυσοχοΐας. Την ανάπτυξη της βιοτεχνικής παραγωγής, του εμπορίου και την συστηματοποίηση του ελέγχου διακίνησης των προϊόντων μαρτυρεί η χρήση σφραγισμάτων από πηλό και πήλινων πινακίδων με ιερογλυφική γραφή. Από την αρχή της περιόδου επίκεντρο της θρησκευτικής δραστηριότητας είναι τα υπαίθρια ιερά στις κορυφές των βουνών, όπου έχουν βρεθεί πολυάριθμα πήλινα ανθρωπόμορφα και ζωόμορφα ειδώλια, τεκμήρια της λαϊκής λατρείας προς τις θεοποιημένες προστατευτικές δυνάμεις της φύσης. Τα ανάκτορα καταστράφηκαν, πιθανότατα από σεισμό, περί το 1700 π.Χ.

Παλαιά ανάκτορα στην Κρήτη (2000/1900- 1700/1600 π.Χ.)

Τα πρώτα ανάκτορα στην

•Κνωσό

•Φαιστό

•Μάλια

Νεότερες ανασκαφές (Πετράς Σητείας, Μοναστηράκι Αμαρίου) δείχνουν πυκνότερο δίκτυο ανακτορικών και άλλων κέντρων διοικητικού ελέγχου ή εξουσίας

Ο ρόλος των «ιερών κορυφής»

- Διαμόρφωση της σύνθετης ανακτορικής κοινωνίας
- Κτίρια διοίκησης και κεντρικής εξουσίας
- Οργανωμένο και εκτεταμένο δίκτυο αποθήκευσης
- Εργαστήρια-τεχνίτες
- Υψηλής ποιότητας κεραμική, μικροτεχνία, λιθοτεχνία

ΧΑΡΤΗΣ 3: ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

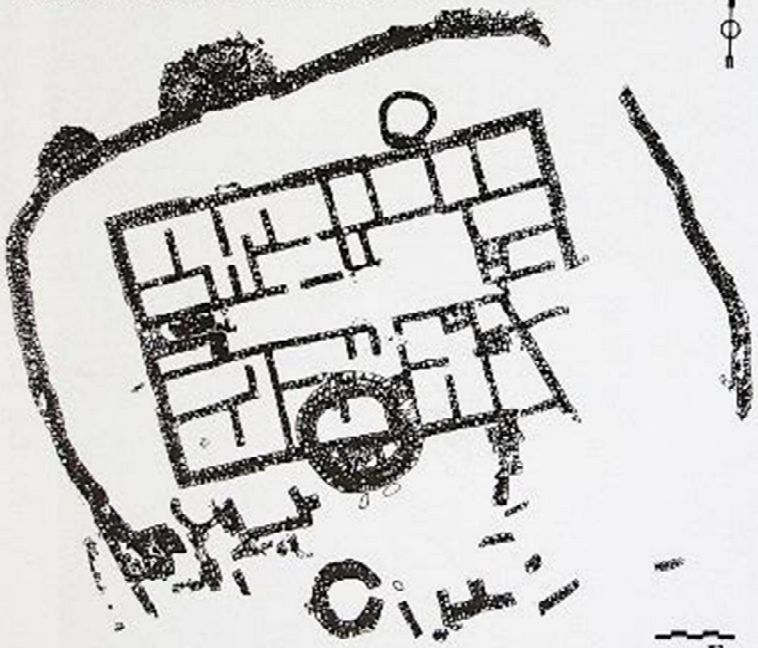

Εικ. 35α-β. Αεροφωτογραφία και κάτοψη του κτίσματος στην Αγία Φωτιά.

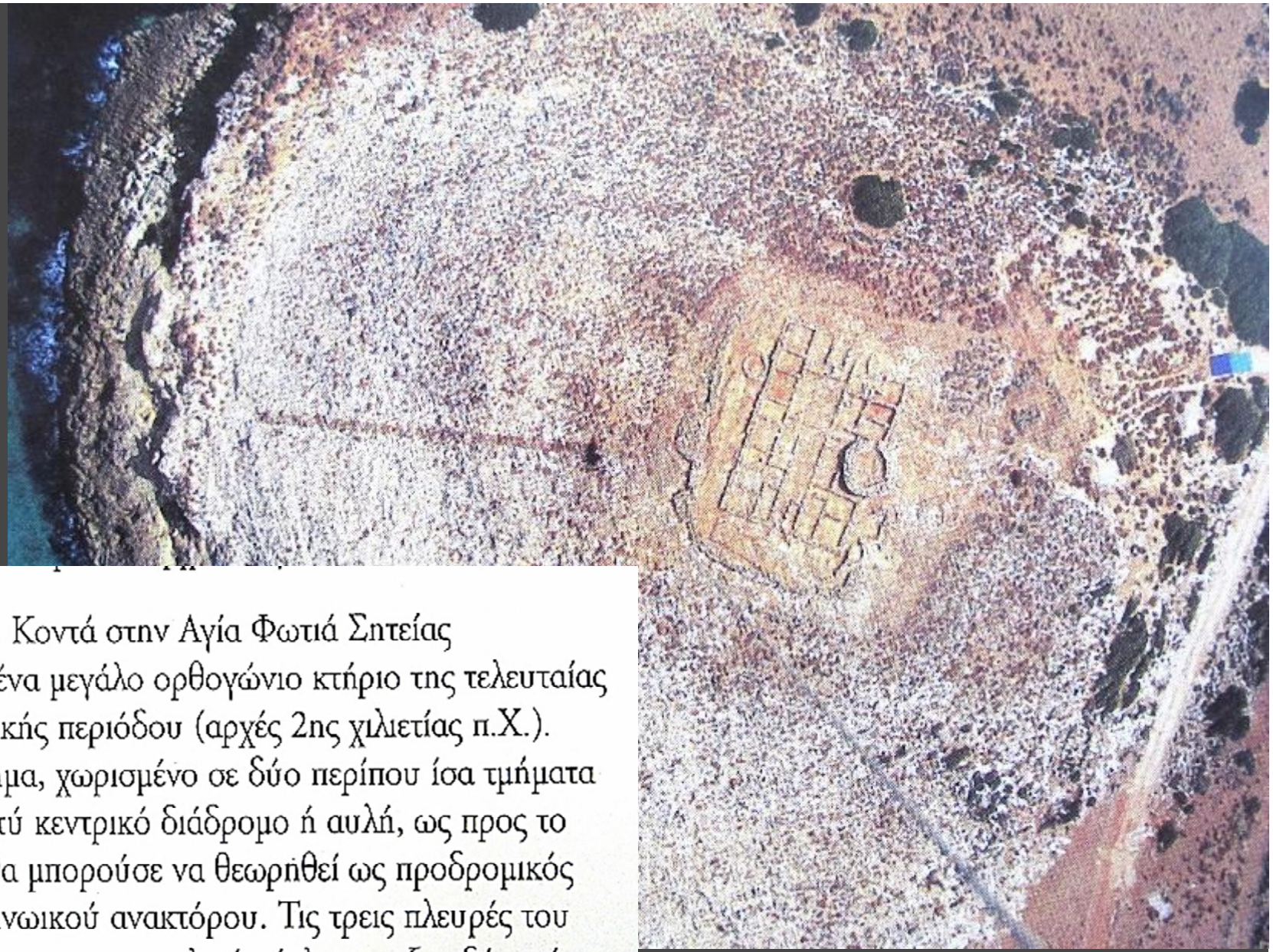

593. Κρήτη. Κοντά στην Αγία Φωτιά Σητείας ερευνήθηκε ένα μεγάλο ορθογώνιο κτήριο της τελευταίας προανακτορικής περιόδου (αρχές 2ης χιλιετίας π.Χ.). Το οικοδόμημα, χωρισμένο σε δύο περίπου ίσα τμήματα από ένα πλατύ κεντρικό διάδρομο ή αυλή, ως προς το σχέδιό του θα μπορούσε να θεωρηθεί ως προδρομικός τύπος του μινωικού ανακτόρου. Τις τρεις πλευρές του –δυτική, βόρεια και ανατολική– έκλεινε τοξοειδής τοίχος, ίσως οχυρωματικού χαρακτήρα, ενισχυμένος με δύο μικρούς προμαχώνες.

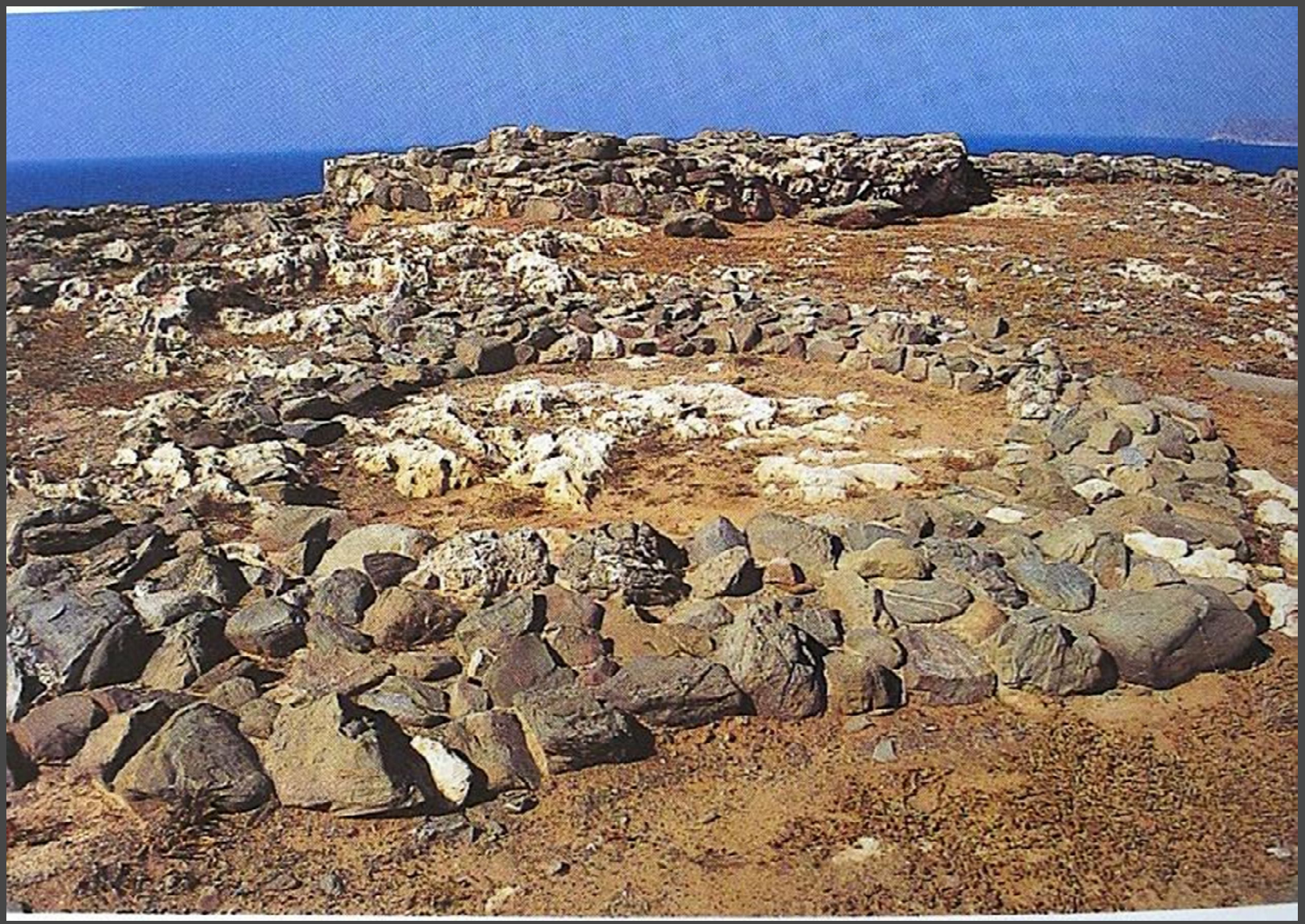

Αγία Φωτιά: ευμέγεθες κτήριο 18 Χ 27.50 (500 τ.μ.), 37 δωματίων ΜΜ ΙΑ-ΙΒ

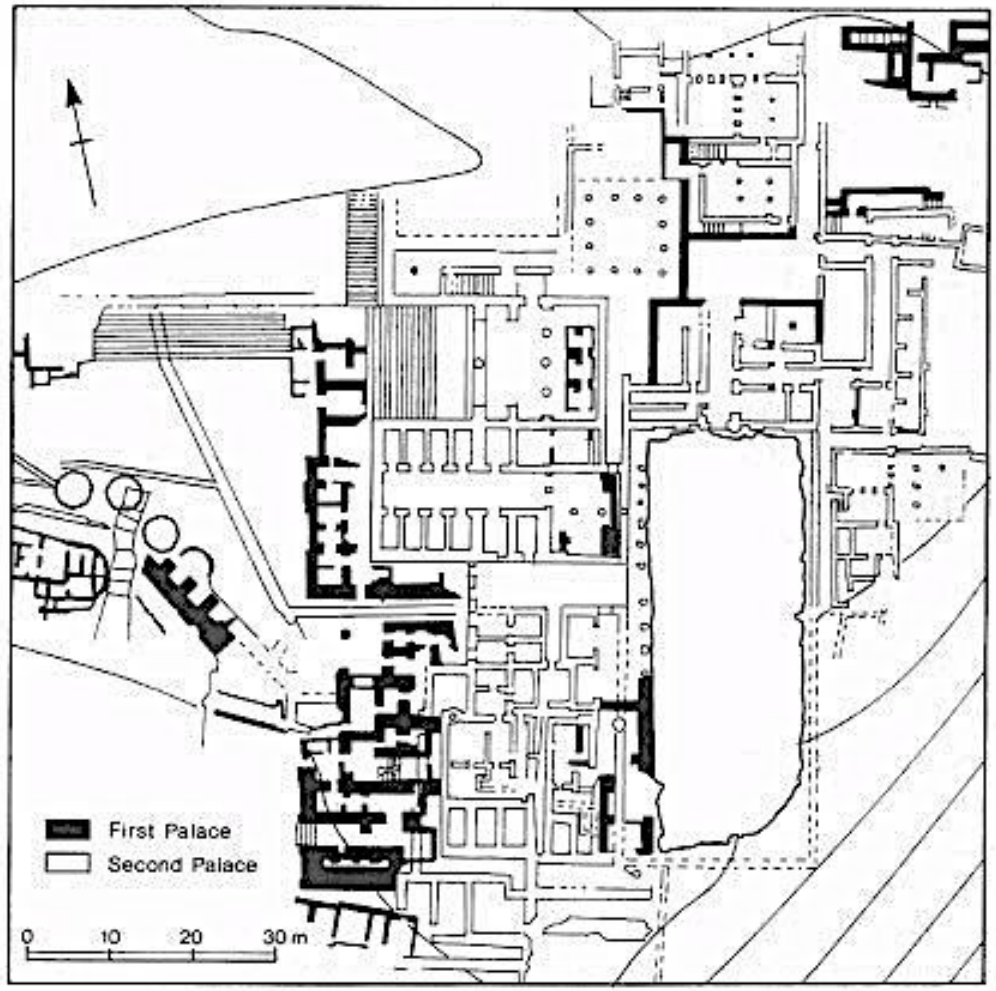

Fig. 5.25 Plan of the remains of the first palace at Phaistos. Drawn by Blécon, courtesy of Presses universitaires de France.

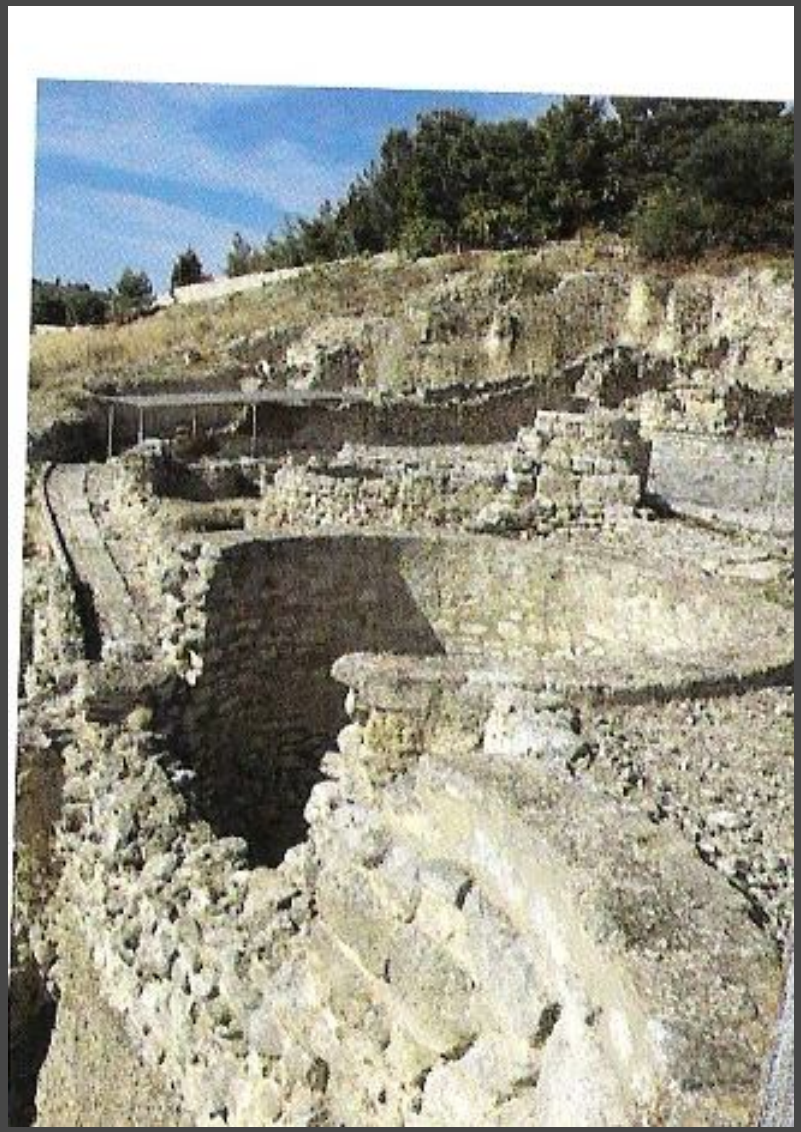

Φαιστός (παλαιό ανάκτορο)

«κουλούρες» δυτικής αυλής

Φαιστός
Θεατρικοί χώροι / βαθμιδωτές πλατφόρμες

Φαιστός (παλαιό ανάκτορο)

κεντρική αυλή: ορίζει τους άξονες και τον προσανατολισμό του ανακτόρου, διευθετεί υπαίθριους και ημηι-υπαίθριους χώρους

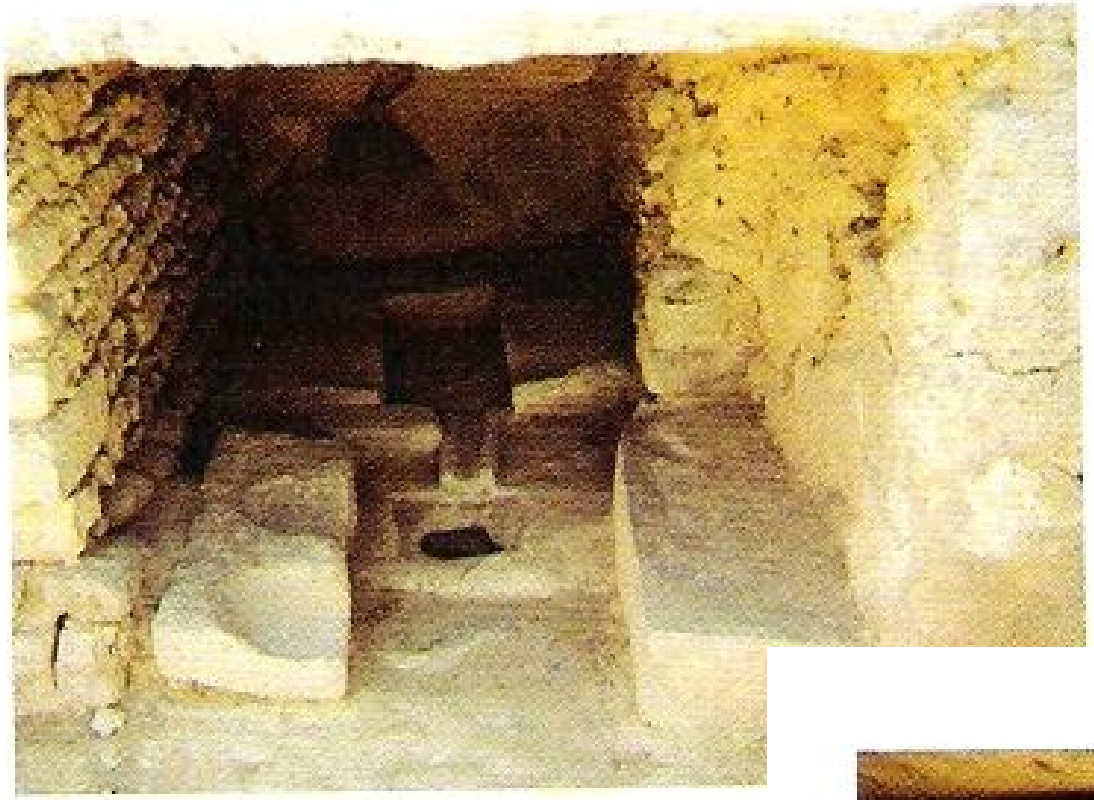

The small wine-press palace.

Φαιστός
Παλαιό ανάκτορο

εγκαταστάσεις παραγωγής, διαχείρισης και αποθήκευσης

- Αποθηκευτικοί πίθοι κατά χώραν
- Ληνός παλαιοανακτορικών χρόνων

Κνωσός
τμήματα του παλαιού ανακτόρου

Οι «κουλούρες» / σιταποθήκες (;)
της Δυτικής αυλής

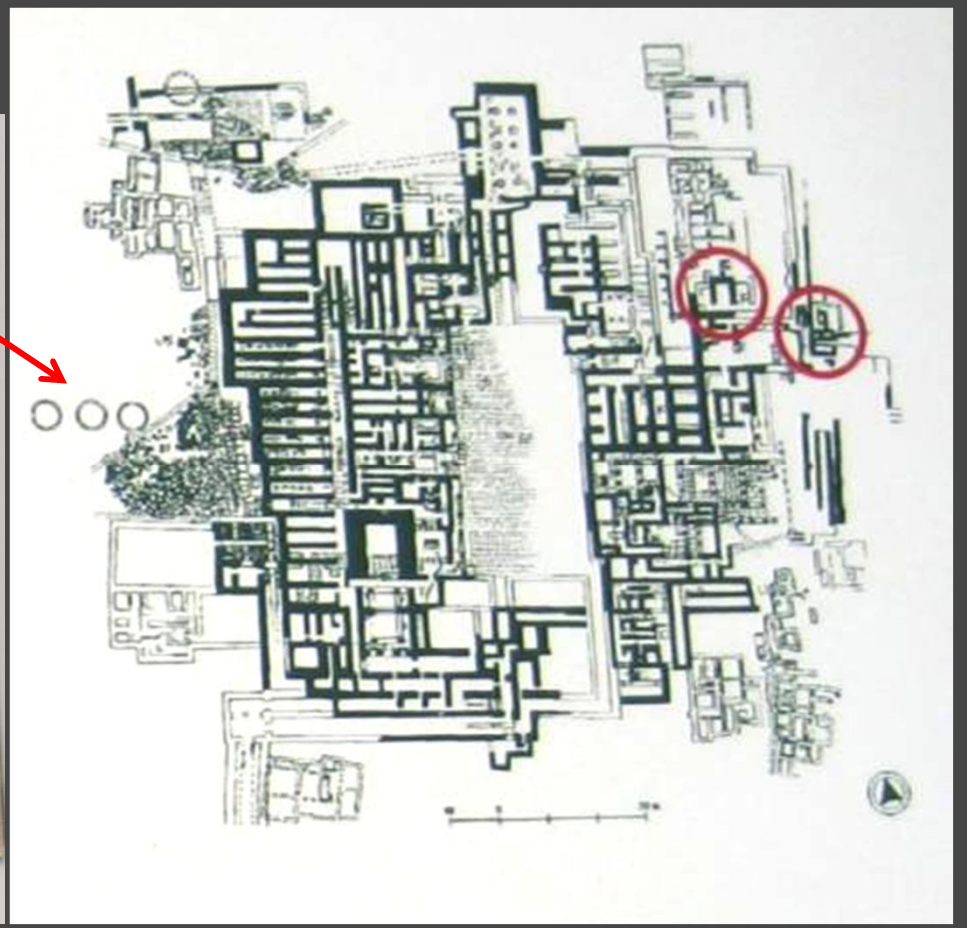

Μάλια

Κατάλοιπα του παλαιού ανακτόρου

Εικ. 13. — Η παλαιοανακτορική αίθουσα β με ξύλινες ράβδους στη θέση των ξιφών που βρέθηκαν το 1936, άποψη από τα Δ (1981).

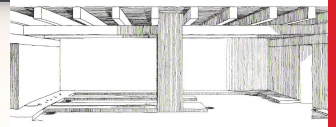

Εικ. 14. — Αναπαράσταση της παλαιοανακτορικής αίθουσας β.

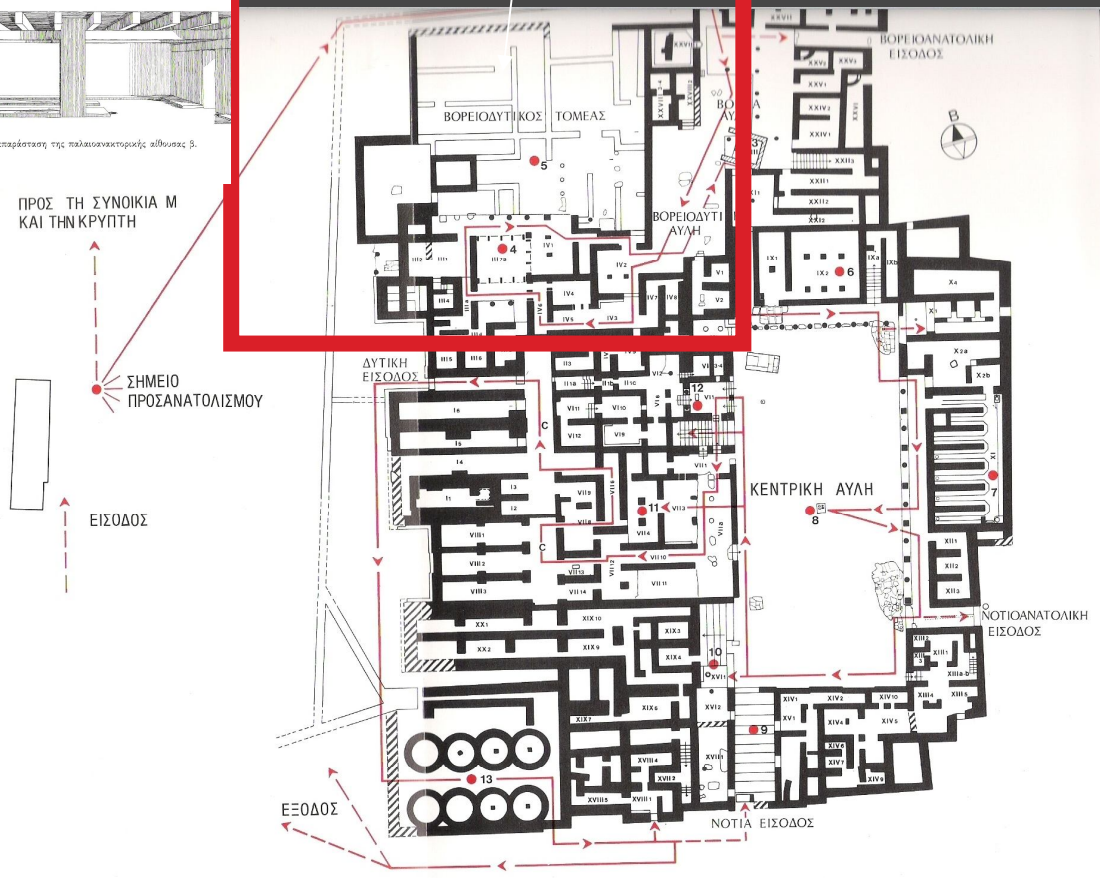

Γενική κάτοψη του ανακτόρου με αρίθμηση των δωματίων και προτεινόμενες διαδρομές (1 : 625).

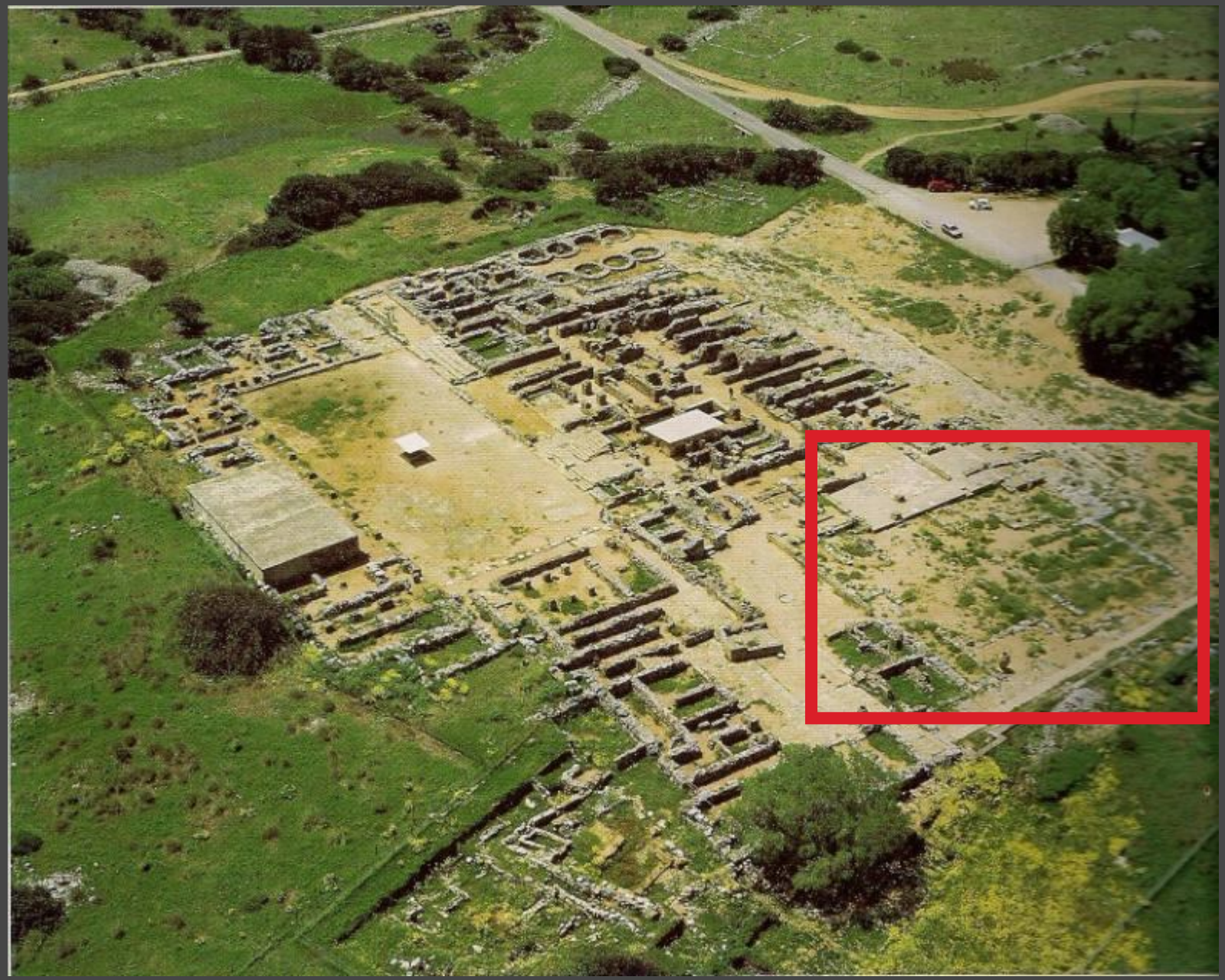

Μάλια

Quartier Mu / Συνοικία Μ: ένα παλαιοανακτορικό βιοτεχνικό κέντρο

7 12:27PM

Χρυσόλακκος Μαλίων

Τάφοι- Οικίες (ανατολική Κρήτη)

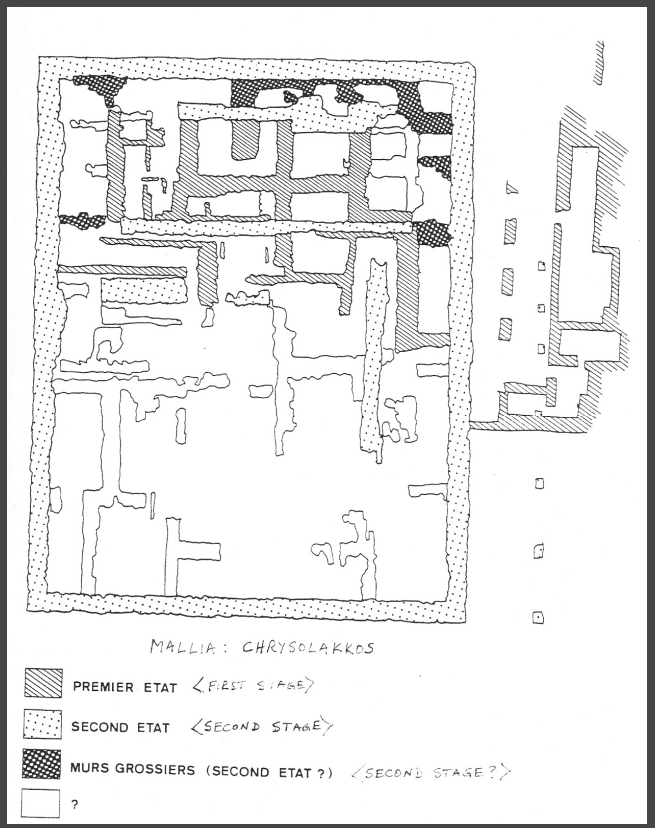

Η Μεσομινωική Ι οικία στο Χαμαίζι:
από το «ιερό κορυφής» στην «αγροτική οικία»

Ο οικίσκος των Αρχανών
Από την Παλαιοανακτορική στη Νεοανακτορική αρχιτεκτονική

ΝΤΙΑ
Γαληνοί
Αγ. Πελαγία
Γάζι
ΗΡΑΚΛΕΙΟ
Αμνισός
Νίρου
Χερσόνησος
Μίλατος
ΔΙΟΝΥΣΑΔΕΣ
Τυλίσος
Πόρος
Γούρνες
Σκοτεινό
ΕΛΑΣΑ
Σκλαβοκάμπος
Κνωσός
Σπ. Ειλειθυίας
Καλό Χωριό
Μάλια
Δρήρος
Ελούντα
ΚΑΛΥΔΩΝΑ
Ήανος
Αγ. Φωτιά
Κράσι
Καρφί
Σητεία
Τρυπητός
Παλαίκαστρο
Λύττος
Ψείρα
Αρχάνες
Τραπέζα
Κόλπος Μεραμπέλλου
Μόχλος
Πισκοκεφαλο
Πετράς
Πετροφάς
Προύχτας
Γαλατάς
Παπαούρα
Βαθύπετρο
Λασίθι
Λασιθιώτικος
Λασιθιώτικος
Λασιθιώτικος

Γραφές και σφραγίδες: η "κρητική ιερογλυφική"

Δίσκος της Φαιστού, Μεσομινωική (ΜΜ) IIIB

Σφραγίδα Αρχανών

Ημικυλινδρική σφραγίδα από σάρδιο με σύντομη επιγραφή ιερογλυφικής γραφής. Μάλια, Παλαιοανακτορική περίοδος (1800-1700 π.Χ.).

Κρητικές γραφές
ιερογλυφικά (αριστερά)
Γραμμική Α (δεξιά)

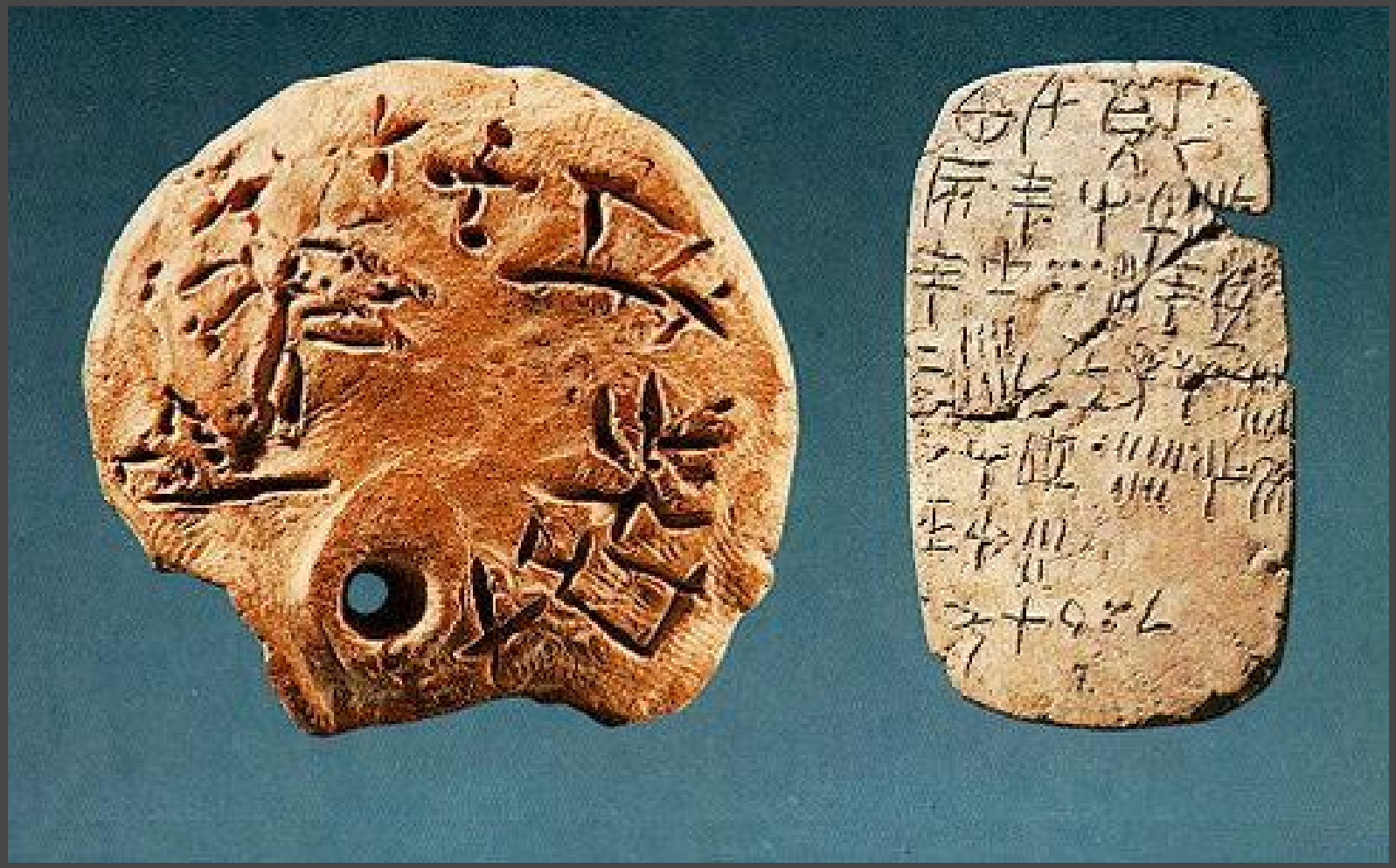

Μινωική σφραγιδογλυφία

Τεκμήριο διοικητικών πράξεων και αποστολών – Πεδίο εικονογραφίας

ΜΜ ΙΙ-ΙΙΙ

πτυχωτή ράχη, αμέθυστος χαλκηδόνιος

ΜΜ ΙΙ-ΙΙΙ

ζωομορφική, γαλάζιος

ΜΜ ΙΙ-ΙΙΙ πρίσμα, κορναλίνης

«ιερογλυφικά» σημεία – αιγυπτιάζουσα εικονογραφία

6. Ζωομορφική από “white piece”

7. ΜΜ Ι δισκοειδής, λαδί στεατίτης

8. πρίσμα, μαύρος στεατίτης

9. ΜΜ ΙΙ-ΙΙ πρίσμα, πράσινος ίασπης

10-11 ΜΜ ΙΙ-ΙΙΙ στέλεχος, κίτρινος ίασπης και αχάτης

Καμαραϊκή: η πρώτη "ανακτορική" κεραμική της Κρήτης (ΜΜ ΙΙ-ΙΙΙ)

Η καμαραϊκή κεραμική και η αναζήτηση της (μνημειακής) εικονογραφίας

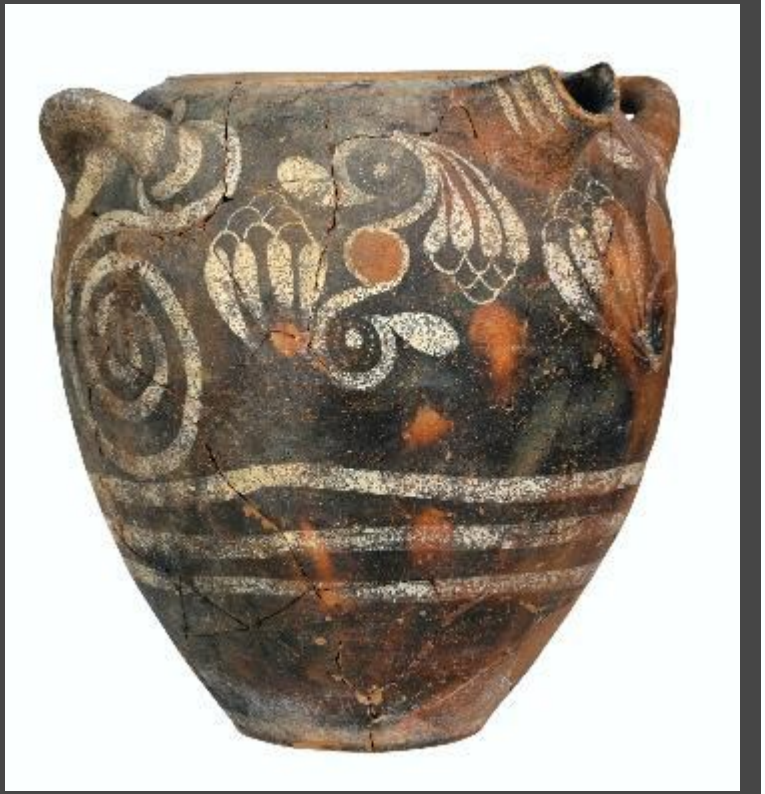

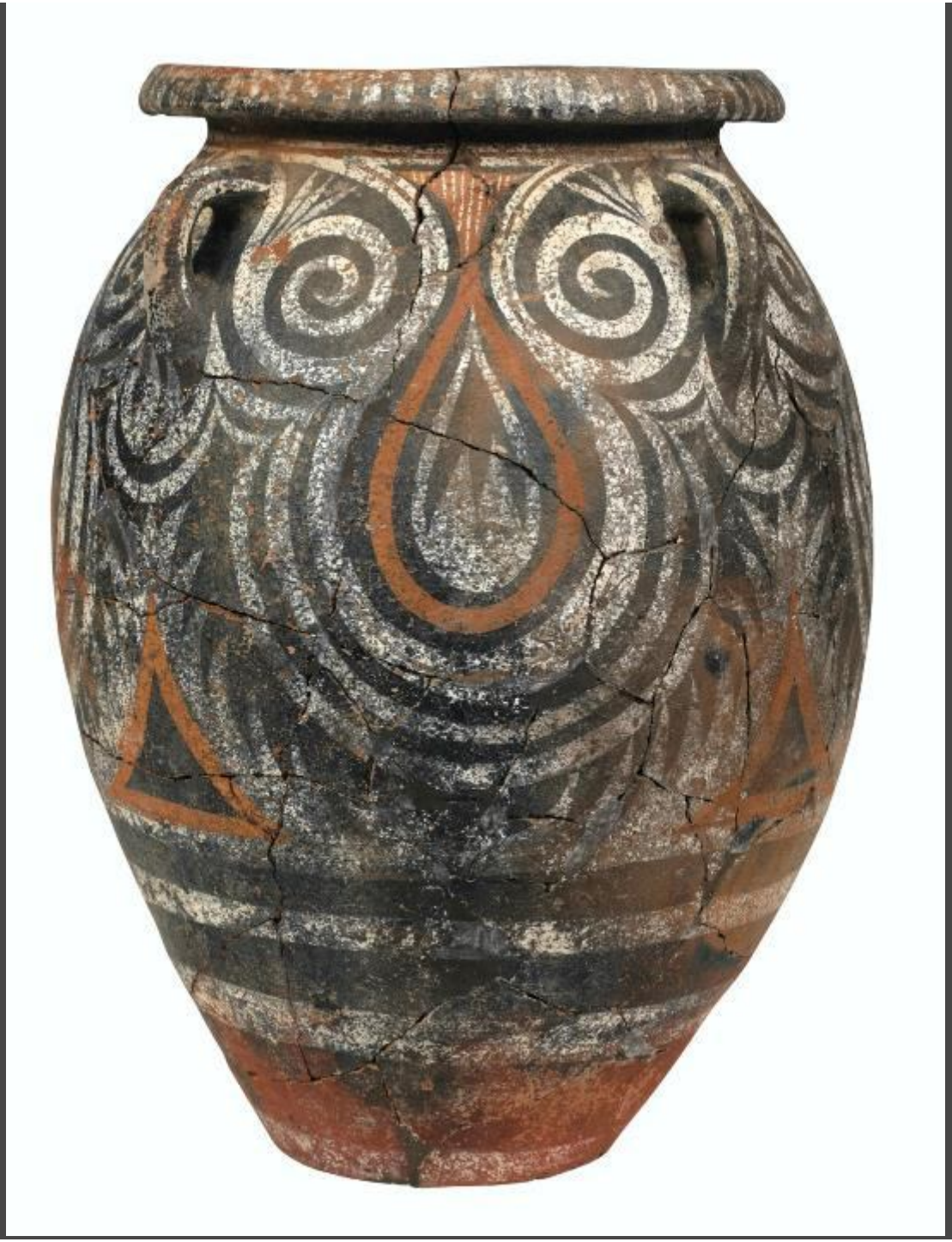

Τοιχογραφίες Παλαιοανακτορικής περιόδου (ΜΜ ΙΙΙΑ)

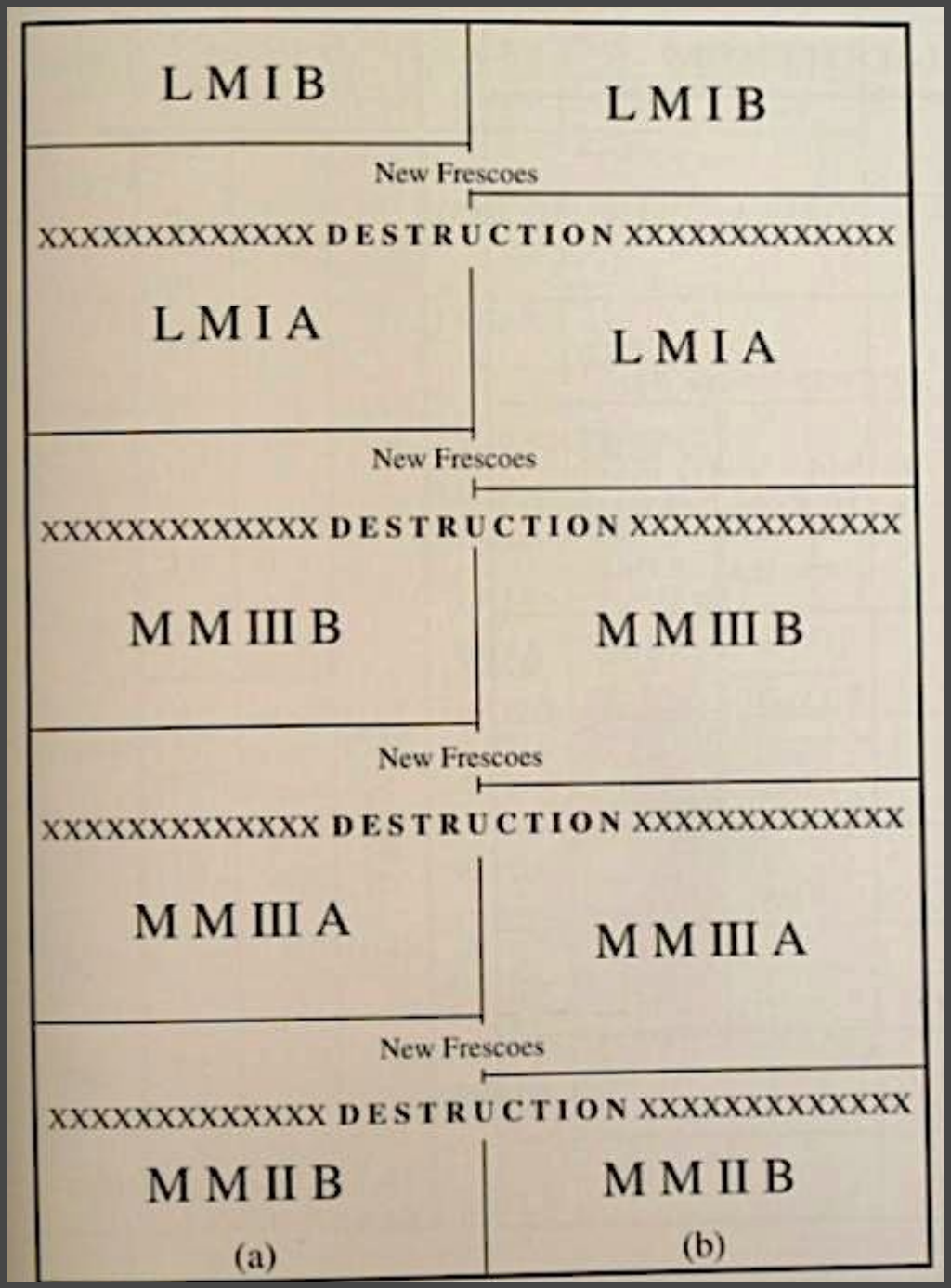

S. Hood, "Dating the Knossos Frescoes", in L. Morgan (ed.), *Aegean Wall Painting. A Tribute to Mark Cameron*, London 2005

Ιερά κορυφής

Η Παλαιοανακτορική ειδωλοπλαστική και η σημασία της